

บทที่ 3

ความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลาง ในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรลยางกูร ช่วงที่ 1 (2513-2524) ตามทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต

ในบทที่ 3 เนื่องจากวรรณกรรมช่วงแรกของวัฒน์ วรรลยางกูรเสนอความเปลี่ยนแปลงของชนบทภาคกลางตามทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต ผู้วิจัยจึงขอเสนอความหมายและลักษณะของวรรณกรรมเพื่อชีวิต และการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลงของชนบทในสังคมไทยภาคกลางในวรรณกรรมช่วงที่ 1 ของวัฒน์ วรรลยางกูร

3.1 ความหมายและลักษณะของวรรณกรรมเพื่อชีวิต

วรรณกรรมเพื่อชีวิตเป็นทฤษฎีวรรณกรรมที่เกิดขึ้นในช่วง พ.ศ. 2490-2524 โดยวรรณกรรมเพื่อชีวิตน่าจะมีการก่อตัวมาจากความคิดศิลปะเพื่อชีวิต ซึ่งเผยแพร่ทางบทความต่างๆ ที่ตีพิมพ์ในนิตยสาร*อักษรสาส์นรายเดือน* โดยมีอัสนี พลจันทร์ หรือนามปากกา “นายผี” “อินทราयูธ” ฯลฯ เป็นผู้ริเริ่มนำหลักการและทฤษฎีศิลปะเพื่อชีวิตมาใช้วิจารณ์วรรณคดีไทย อัสนี พลจันทร์ ใช้นามปากกา “อินทราयูธ” เขียนบทความข้อคิดจากวรรณคดีไทย” และข้อไม่นำศึกษาจากการประพันธ์” นำเสนอแนวคิดวรรณกรรมเพื่อชีวิตอย่างจริงจังและต่อเนื่อง “อินทราयูธ” วิจารณ์บทเสภาเรื่อง*ขุนช้างขุนแผน* เรื่อง*พระอภัยมณี* โดยใช้หลักการว่ากวีต้องอยู่เคียงข้างประชาชนและวรรณคดีต้องนำเสนอความเป็นจริงแห่งชีวิตและสังคม “อินทราयูธ” ยังนำเสนอความคิด “ศิลปะเพื่อชีวิต ผ่านงานเขียนอื่นๆ เช่น ความนำในการแปลเรื่อง “อิฟตารี” ของรายิดซาหั้น ใน*อักษรสาส์น* ฉบับเดือนกรกฎาคม 2493 ที่กล่าวสรุปศิลปะเพื่อชีวิตว่า “การเปิดโปงเป็นจุดมุ่งหมายสำคัญและการชี้ทางออกก็เป็นจุดมุ่งหมายสูงสุดของวรรณกรรมฝ่ายปฏิวัติทั่วไป”

ในขณะที่ พ. สีสวรรณ หรือนามปากกา “บรรจง บรรเจิดศิลป์” ก็เขียนบทความเกี่ยวกับแนวคิดศิลปะเพื่อชีวิต เพื่ออธิบายว่าศิลปะต้องเชื่อมต่อกับชีวิต ดังที่เขากล่าวในบทความเรื่อง “ดูวรรณคดีจากสังคม ดูสังคมจากวรรณคดี” ซึ่งตีพิมพ์เป็นตอนๆ ลงในหนังสือ *มหาชนรายปักษ์* พ.ศ. 2493 ว่า

¹ รื่นฤทัย สัจจพันธุ์, 25 ปี 14 ตุลา มองผ่านวรรณกรรมเพื่อชีวิต ภาพโดยรวมของกวีนิพนธ์เพื่อชีวิต (กรุงเทพมหานคร : คณะกรรมการโครงการ 25 ปี 14 ตุลา, 2541), หน้า 13

“บุคคลที่นิยมคำว่าศิลปะเพื่อศิลปะนั้น จะโดยสำนึกหรือไม่สำนึกก็ตาม จะโดยยอมรับหรือไม่ยอมรับก็ตาม ศิลปะที่เขาได้ประกอบขึ้น จะต้องมีส่วนเกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่อย่างใดอย่างหนึ่งกับสังคม จะต้องเป็นผลสะท้อนของสภาพเศรษฐกิจและการเมือง ส่วนใดส่วนหนึ่งที่แวดล้อมตัวเขาอยู่”²

บทบาทของ “อินทราวุธ” และ “พ.เมืองชมพู” ในฐานะนักวิจารณ์วรรณกรรมจึงทำให้แนวคิดศิลปะเพื่อชีวิตเผยแพร่ออกไปในช่วง พ.ศ. 2549 แนวคิดดังกล่าวสอดคล้องกับการสร้างสรรค์ผลงานวรรณกรรมเพื่อชีวิตทั้งนวนิยาย เรื่องสั้น และบทกวีนิพนธ์ จนกล่าวได้ว่าช่วงทศวรรษนี้เป็นช่วงผลิบานของวรรณกรรมเพื่อชีวิตยุคแรก อันจะสร้างผลสะท้อนต่อความคิดและจิตสำนึกของนักคิดนักเขียนในช่วง พ.ศ.2516-2519

นอกจากนี้ ในช่วง พ.ศ.2498 ที่จิตร ภูมิศักดิ์ ในนามปากกา “ทีปกร” เขียนบทความขนาดยาว 4 บทความ ตีพิมพ์ในที่ต่างๆ เพื่อเผยแพร่ทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต และศิลปะเพื่อชีวิต บทความทั้ง 4 ชิ้น ทำหน้าที่อธิบายความหมายของศิลปะเพื่อศิลปะ ศิลปะบริสุทธิ์มีจริงหรือไม่ ศิลปะเพื่อศิลปะมีความหมายอย่างไร และบทความศิลปะเพื่อชีวิตเป็นอย่างไร ทีปกรได้เสนอความคิดจากหนังสือเรื่อง What is Art? And Essay on Art ของตอลสตอย นักเขียนชาวรัสเซีย และนักวิจารณ์ศิลปะชาวตะวันตกอีกหลายคน รวมทั้งแนวคิดลัทธิมาร์กด้วย ทีปกรเสนอความคิดว่าศิลปะต้องมีเนื้อหาที่มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ และมีรูปแบบที่รับใช้ประชาชน โดยมีความงาม ความง่าย และมีความชัดเจนรวมทั้งเสนอบทบาทของศิลปะ คือปลุกเร้าประชาชนให้เห็นความเป็นจริงที่แท้ของชีวิต รวมทั้งปลุกเร้าให้หาทางแก้ไขเปลี่ยนแปลงความอัปยศณ์ทั้งหมดให้กลายเป็นความดีงาม³ ด้วยเหตุนี้ทีปกรจึงยืนยันหนักแน่นว่าศิลปะเพื่อศิลปะนั้นไม่มีและมีไม่ได้ เพราะศิลปะต้องรับใช้ประชาชน ดังที่กล่าวในศิลปะเพื่อประชาชนว่า

“ศิลปะเพื่อประชาชน คือศิลปะที่ซื่อสัตย์ต่อสภาพความเป็นจริงแห่งชีวิตของมวลชนผู้ทุกข์ทรมานในสังคมอันอยุติธรรม ศิลปะเพื่อชีวิตไม่เพียงแต่เปิดโปงความเลวร้ายของชีวิต ไม่เพียงแต่จะศึกษาโลกและชีวิตตามที่มันเป็นจริงและสะท้อนถ่ายออกมาอย่างซื่อสัตย์ ไม่เพียงแต่จะเป็นเสมือนหอกอันแหลมคมที่ทะลวงแทงศัตรูแห่งประชาชนเท่านั้น หากจักต้องเป็นเสมือนโคมไฟอันจ้าสว่างที่ส่องนำ

² บรรจง บรรเจิดศิลป์, ศิลปวรรณคดีกับชีวิต (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มผู้หญิงธรรมศาสตร์, 2517), หน้า 63.

³ ทีปกร, ศิลปะเพื่อประชาชน (กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หนังสือ, 2515), หน้า 24-38.

แนวทางให้ประชาชนมองเห็นมรรคา อันจักนำไปสู่สภาพชีวิตที่ดีกว่า และเป็นเสมือนเชื้อเพลิงที่จุดจี้ลงกลางดวงใจของประชาชน เพื่อให้เขาตื่นขึ้นด้วยสำนึก ในอันที่จะเปลี่ยนแปลงโลกและชีวิตให้ดำเนินไปสู่ความผาสุกและความคิงามอันสมบูรณ์ที่แท้จริง⁴

จากความคิดเกี่ยวกับศิลปะเพื่อชีวิตของนักวิจารณ์ทั้งสามท่านกลายเป็นลักษณะวรรณกรรมเพื่อชีวิตในช่วง 14 ตุลาคม 2516 – 6 ตุลาคม 2519 ในด้านเนื้อหาของวรรณกรรมเพื่อชีวิต นคินี วิฑูริศานต์⁵ ได้สรุปว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตมีเนื้อหาสาระปลุกเร้าการต่อสู้ของนักศึกษาประชาชน เน้นการปลุกเร้า จิตใจของประชาชนให้ลุกขึ้นสู้ ดังเช่นงานของ สถาพร ศรีสังข์ “คำเตือนของเพื่อผอง” งานของชัชวรินทร์ ไชยวัฒน์ ใน “ขออย่าให้เราสลายพลังเพราะจะพังทลาย” และ “เขียนให้อาชีวะ” เป็นต้น 2. เนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้ของกรรมกร โดยชี้ให้เห็นชีวิตกรรมกรที่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน เช่น บทกวีของรวี โคมพระจันทร์ เช่น “อำนาจแรงงาน” บทร้อยกรองของสถาพร ศรีสังข์ เช่น “กรรมกร” เป็นต้น 3. เนื้อหาเกี่ยวกับการต่อสู้ของคนชนบท โดยเสนอการดำเนินชีวิตของชาวนาชาวไร่ที่ทุกข์ทรมานด้วยสาเหตุต่างๆ และชี้แนะการแก้ปัญหาปัญหา เช่น งานวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูร ได้แก่เรื่องสั้นเรื่อง “คนอย่าง” “เด็กชายก้อนไปโรงเรียน” “งูกินนา” ซึ่งเป็นงานวรรณกรรมในช่วงแรกของวัฒน์ วรรณยางกูร แสดงให้เห็นว่าอย่างชัดเจนว่าในวรรณกรรมช่วงแรกของวัฒน์ได้รับอิทธิพลของวรรณกรรมเพื่อชีวิต 4. เนื้อหาสาระเกี่ยวกับชนบท งานวรรณกรรมกลุ่มนี้เสนอสภาพทุกข์ยากของคนชนบทที่ประกอบอาชีพโคอาชีพหนึ่งนอกเหนือจากการเป็นชาวนาชาวไร่ กรรมกร เช่น เรื่องสั้นของศรีดาวเรือง ในเรื่อง “พ่อ” “ชายผ้าเหลือง” “ว่าวบนฟ้า” เป็นต้น

จะเห็นว่าวรรณกรรมเพื่อชีวิตมีจุดมุ่งรับใช้ประชาชนอย่างแท้จริงโดยเสนอให้เห็นความทุกข์ยากของประชาชน รวมทั้งเสนอให้เห็นแนวทางการสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วยการรวมพลังสามัคคี

ในวรรณกรรมช่วงแรกของวัฒน์ วรรณยางกูรมีลักษณะนำเสนอความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลางตามทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต ผู้วิจัยแบ่งประเด็นการวิเคราะห์ความเปลี่ยนแปลง

⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 220

⁵ นคินี วิฑูริศานต์, วิเคราะห์วรรณกรรมประชาชน (กรุงเทพมหานคร : สำนักพิมพ์สยามวรรณกรรม, 2519), หน้า 15-16.

แปลงของชนบทภาคกลางในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณขางกูร ช่วงแรก(2513-2524) ตามทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต ออกเป็น 2 ประเด็น คือ 1. ภาพความทุกข์ยากและที่มาของความทุกข์ยากในสังคมชนบท 2. การเสนอแนวทางสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วยพลังมวลชน

3.2 ภาพความทุกข์ยากและที่มาของความทุกข์ยากในสังคมชนบท

ในวรรณกรรมช่วงแรก วัฒน์ได้รับอิทธิพลการเขียนวรรณกรรมทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต วัฒน์จึงเริ่มต้นด้วยการเสนอให้เห็นปัญหาและความอัปยศของสังคมชนบทภาคกลางที่เกิดจากการเอาไรด์เอาเปรียบของนายทุน การกดขี่ข่มเหงจากเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประพฤติมิชอบ ความแตกต่างทางชนชั้น วัฒน์ วรรณขางกูรจึงเสนอให้เห็นสภาพการที่คนชนบทถูกกระทำออกเป็น 5 หัวข้อ ดังนี้

3.2.1 การเอาไรด์เอาเปรียบของนายทุนต่อชาวนาชาวไร่และผู้ใช้แรงงาน

วรรณกรรมช่วงแรก ของวัฒน์ วรรณขางกูรได้เสนอความคิดเรื่องชนบทเป็นสังคมที่ถูกเอาไรด์เอาเปรียบจากนายทุนอันเป็นผลมาจากการขยายตัวของระบบเศรษฐกิจทุนนิยม การดำเนินนโยบายของรัฐเนื่องมาจากการใช้การเมืองเป็นเครื่องมือสำคัญในการสนับสนุนการแผ่ขยายของทุนนิยมในช่วงปี พ.ศ. 2500 เป็นต้นมา ระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่เอื้อประโยชน์ให้ชนชั้นนายทุนมีโอกาสสะสมเงินตราและหาผลประโยชน์ซึ่งทำให้นายทุนเอาไรด์เอาเปรียบคนชนบทมากยิ่งขึ้น⁶ นอกจากนี้ การแผ่ขยายของเศรษฐกิจทุนนิยมที่เป็นระบบที่ส่งเสริมให้เร่งสร้างผลผลิต ก่อให้เกิดลักษณะทุนนิยมที่เรียกว่า ทุนนิยมค่าเช่า (Rent Capitalism) คือเจ้าของทุนจะไม่ลงทุนในการผลิตเองโดยตรง จะหลีกเลี่ยงความเสี่ยงโดยไม่ใช้ทุนจ้างแรงงานและจ่ายค่าวัตถุดิบด้วยตนเอง แต่จะปล่อยทุนให้ผู้ผลิตรายย่อยได้แก่ชาวนาชาวไร่ต้องใช้แรงงานของตนเองและรับภาระความเสี่ยงทั้งหมด ส่วนเจ้าของทุนจะได้กำไรทั้งค่าทุนที่ปล่อยกู้ ค่าเช่าที่ดิน และการซื้อขายผลผลิต อันเกิดจากการมีพันธสัญญา⁷ วัฒน์สะท้อนการเอาไรด์เอาเปรียบเกษตรกรของนายทุนใน เรื่องสั้นเรื่อง “ฟ้าทับเหว” (2522) “หยาดเหงื่อสีน้ำเงิน”(2517) “คนทำอิฐ”(2518) “มูมหนึ่งของเมืองไทย”

⁶ วิทยากร เชียงกูล, “การเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลาง: ผลจากการขยายตัวของเศรษฐกิจทุนนิยม 2503-2523,” เอกสารวิชาการหมายเลข 22 เพื่อประกอบการสัมมนาสองศตวรรษรัตนโกสินทร์: ความเปลี่ยนแปลงของสังคมไทย, หน้า 33.

⁷ อานันท์ กาญจนพันธุ์, “การเปลี่ยนแปลงสังคมกับศักยภาพของชุมชนไทย,” ใน วิพากษ์สังคมไทย (กรุงเทพมหานคร: สมาคมสังคมศาสตร์แห่งประเทศไทย และ โครงการวิชาการ สำนักพิมพ์อมรินทร์, 2528), หน้า 156.

(2518) นวนิยายเรื่อง *คำปลงข่มมะกอก* (2519) และการเอาโรคเอาเปรียบของนายทุนต่อผู้ใช้แรงงาน ในเรื่องสั้นเรื่อง “ข้าวเย็นก้อนเดียว”(2513) และ “ผักบุ้งไฟแดง”(2518)

ในเรื่องสั้นเรื่อง “ฟ้าทับเหว” ในเรื่องนี้ผู้เขียนสะท้อนวิถีชีวิตของชาวนาที่ไม่มีเงินทุนเพียงพอในการลงทุนปลูกข้าว จึงต้องกู้เงินนอกระบบจากนายทุน ซึ่งนายทุนคิดดอกเบี้ยสูง ในแต่ละฤดูกาลเก็บเกี่ยวชาวนาก็ต้องจ่ายดอกเบี้ยในราคาที่ไม่เป็นธรรม รวมทั้งเมื่อถึงฤดูกาลเพาะปลูกครั้งใหม่ก็ต้องกู้เงินมาทำนาในครั้งต่อไปกลายเป็นวงจรแห่งความยากจน ในเรื่องนี้ผู้เขียนเปรียบเทียบหนุณาที่เข้ามาขโมยข้าวเปลือกในยุ้งฉางกับนายทุนเงินกู้ เนื่องจากทั้งหนุณาและนายทุนไม่ได้เป็นผู้ลงแรงในการทำนาข้าวแต่เมื่อชาวนาเก็บเกี่ยวทั้งหนุณาและนายทุนกลับขโมยข้าวเปลือกไปแทน

“เย็นวันนั้นฉันพบว่า ได้คุณคิดหุคุดค้ายุ้งข้าวถูกรื้อออก ข้าวหายไปหมดแล้ว ฟ้าทับเหว วางกลิ้งอยู่กับพื้นดิน ไม่ได้ได้รับความสนใจ ไม่มีข้าวเปลือกเจ้าสิ่งที่มีคุณค่า นำมาวางแผนในความรู้สึกของเรา มันหายไปไหนหมด กองทัพหนุคองไม่เก่งถึงกับพังยุ้งขนาดใหญ่นี้ได้หรอก ที่สำคัญมันถูกปราบไปหมดแล้ว พ่อแก่ นั่งสูบยาขริบอยู่ คุณทำก็รู้ว่าพ่อกำลังไม่สบายใจ แม่สับมีดได้ลงกับเปลือกมะพร้าวแห้ง ปากก็พร่ำบ่นได้ความว่า ข้าวในยุ้งถูกเจ้าแค้นหน้าแหลมที่พ่อเคยไปกู้เงินมาดวงข้าวไปหมดแล้ว เป็นการตัดหน้าพ่อค้าคนอื่นที่กำลังจะมาดวงข้าวแฉนี้ เจ้าแค้นหน้าแหลมคิดราคาข้าวให้เพียงถึงละ 9 บาท ในฐานะที่เราเป็นลูกหนี้ พ่อแก่ไม่มีสิทธิต่อรองราคาข้าวแต่อย่างใดเลย ค่าข้าวยังถูกหักไม่พอใช้หนี้ด้วยซ้ำ ฟ้าทับเหวยังวางเต้อยู่กับพื้นดิน วันนี้ในสายตาของฉัน คุณฟ้าทับเหวอันเล็กเหลือเกิน”⁸

แม้ว่าชาวนาจะสามารถจัดการกับหนุณาจอมขโมยด้วยการสร้างกับดักที่เรียกว่าฟ้าทับเหวได้ก็ตาม แต่ในขณะที่เดียวกันนายทุนเงินกู้ที่มีพฤติกรรมไม่แตกต่างจากหนุณาจอมขโมยนั้น ชาวนากลับไม่อาจปกป้องข้าวเปลือกในยุ้งของตนเองได้ ทั้งนี้เพราะพ่ายแพ้ต่ออำนาจเงินตราที่นายทุนปล่อยกู้ไว้ตั้งแต่ตอนเพาะปลูก ในเรื่องสั้นเรื่องจึงเป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนตั้งคำถามถึงความชอบธรรมให้กับชาวนาที่ถือเป็นผู้ปลูกข้าวที่สมควรเป็นเจ้าของข้าวเปลือกและมีสิทธิที่จะ

⁸ วัฒน วรรณยางกูร, “ฟ้าทับเหว,” ใน *รวมเรื่องสั้นชุดน้ำผึ้งไฟพร*. (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นักษกร, 2523), หน้า 36-37.

ขายข้าวให้กับนายทุนที่ให้ราคาเป็นธรรม การกู้เงินทำให้ชาวนาไม่อาจหลุดพ้นจากวงจรการเอารัคเอาเปรียบจากนายทุนได้

ในเรื่องสั้นเรื่อง “หยาดเหงื่อสีน้ำเงิน”(2517) ผู้เขียนได้เสนอการเอารัคเอาเปรียบของนายทุนที่ออกเงินกู้นอกระบบให้กับชาวนาชาวไร่และเมื่อรับซื้อผลผลิตในราคาไม่เป็นธรรม ทำให้ชาวนาชาวไร่ต้องเป็นหนี้ซ้ำซ้อน นอกจากนี้ชาวนาชาวไร่ยังต้องเผชิญกับความแห้งแล้งและปัญหาศัตรูพืชทำให้ชาวไร่ข้าวโพดไม่ได้ผลผลิตตามที่ต้องการ ต้องล้มละลาย เมื่อทำไร่ไม่ได้ผลจึงต้องขายที่ดินทำกินเพื่อใช้หนี้ซึ่งเป็นกลไกของนายทุนและระบบผูกขาดของพ่อค้าคนกลาง เมื่อหมดที่ทำกินจึงหักล้างป่าสงวนแต่ชาวไร่ก็ต้องประสบกับวงจรเดิมทำให้หมดตัว ในที่สุดชาวไร่จึงต้องอพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อขายแรงงาน

พ่อเหมือนชาวไร่อื่นๆ ที่ต้องกู้เงินจากนายทุนตาชั้นเดียว เป็นตัวแทนขายปุ๋ยขายเมล็ดพันธุ์ และเป็นเจ้าของไร่ สี่ปีแรกข้าวโพดให้ผลงดงามน่าชื่นใจ เพราะดินยังดี แต่ปีต่อๆ มาก็ค่อยๆ ลดลง ดินสีดากลายเป็นสีแดงร่วน ถ้าธารเหือดหายเหลือแต่สายน้ำใหญ่ๆ กับแอ่งน้ำขับ...เมล็ดข้าวโพดหายเงิบลงดินเหมือนถูกฝัง ไม่มีสีเขียว ใบอ่อนผลิขึ้นมาเหนือดินสีแดงอันร้อนระอุ เมล็ดข้าวโพดมีค่าไม่ต่างกว่าเมล็ดกรวดเมล็ดดิน ชาวไร่อดโซ่ผายผอมขณะที่หนู มดและนายทุนอ้อมหมืพื้มันอ้วนจนตาเหย...พ่อทำงานหนักเหมือนเครื่องจักรหลายต่อหลายปี แต่พ่อไม่ได้อะไรเลย ยกที่ไร่ให้เค้าแก่แล้วยังไม่หมดหนี้ ต้องหาเงินใช้ให้อีกสองพันกว่าบาทจึงหมดพันธะ คราวนี้พ่ออพยพเข้ากรุงเทพฯ เพื่อเป็นกรรมกร⁹

ความแห้งแล้งที่ชาวนาชาวไร่ต้องประสบทำให้ผลผลิตเสียหาย ดำเนินชีวิตด้วยความฝืดเคือง ชาวนาชาวไร่จึงต้องขวนขวายช่วยเหลือตนเองด้วยการกู้ยืมเงินนอกระบบจากนายทุน ซึ่งนายทุนก็เอารัคเอาเปรียบเรียกเก็บดอกเบี้ยและเงินต้นอย่างขูดรีด เมื่อได้ผลผลิตมาก็ต้องนำไปใช้หนี้นายทุนและเมื่อลงทุนเพาะปลูกในครั้งใหม่ก็ต้องกู้เงินจากนายทุนเช่นเดิม หยาดเหงื่อของชาวนาชาวไร่กลายเป็นเงินตราให้กับนายทุน เมื่อชาวนาชาวไร่สิ้นเนื้อประดาตัวจึงต้องอพยพเข้ามาเป็นกรรมกรในเมือง เป็นวงจรที่ทำให้สังคมชนบทล่มสลาย

⁹ วัฒน์ วรรณยางกูร, “หยาดเหงื่อสีน้ำเงิน,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นนักพิราบสีขาว (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 178-181.

จากเรื่องสั้นทั้งสองเรื่องพบว่าผู้เขียนเสนอเรื่องการเอาเปรียบของนายทุนมีสาเหตุมาจากความยากจนที่ชาวนาชาวไร่ไม่มีเงินทุนเพียงพอในการเพาะปลูก ชาวนาชาวไร่จึงต้องกู้เงินนอกระบบจากนายทุนซึ่งต้องชดใช้ทั้งเงินต้นและดอกเบี้ยแก่นายทุนอย่างไม่เป็นธรรม และเมื่อจะทำการเพาะปลูกครั้งใหม่ก็ต้องกู้ยืมเงินอีกซึ่งเป็นช่องทางให้นายทุนเอาเปรียบชาวนาชาวไร่ การเอาเปรียบของนายทุนยิ่งทำให้ชาวนาชาวไร่ต้องเผชิญกับความทุกข์ยากมากยิ่งขึ้น

ในเรื่องสั้นเรื่อง “คนทำอิฐ”(2518)เป็นเรื่องราวความยากลำบากของคนทำอิฐ บ้านทำกระแจะ จังหวัดปทุมธานีที่ต้องทำงานอย่างหนักเริ่มตั้งแต่การถมดินจากลำคลองเพื่อมาทำอิฐ โดยได้รับค่าจ้างเพียงร้อยละห้าบาท ก่อนอิฐเป็นผลผลิตของความเหนื่อยยากของคนทำอิฐ นำไปสร้างอาคารหรูหราให้แก่ชนชั้นนายทุน ในขณะที่คนทำอิฐต้องทำงานอย่างยากลำบากแต่ก็ยังไม่หลุดพ้นจากความยากจน

กว่าจะดำดินได้เต็มลำเรือ ตาแดงกำ ปวดแก้วหู คนทำอิฐเมื่อแก่ลงมักคาฟางหูหนวก ปอดของพวกเขาฉีกโคเพราะต้องกลืนหายใจนานๆ อยู่ได้น้ำพร้อมกับละเท้ายิ่งคุณภาพดิน เสี่ยงต่อลมกระเบื้องหรือเศษแก้วที่คนมักง่ายเหวี่ยงทิ้งไว้สองมือกอบดินเลนเหลวๆ กีบอก ดินอุ้มน้ำอึ่ง ก่อนสิ้นอิฐสุดท้าย เขาก็ทะเล้งสู่วิวน้ำพร้อมด้วยดินในอุ้งอกทั้งลงเรือดังผละๆ เหนื่อยเหมือนบุกไปบนหล่ม แดดกล้าเผาเร่งคำเป็นหนึ่ง...อิฐนับแสนและนับล้านแผ่นจากน้ำมือพวกเขา ถูกแปรเป็นอิฐฐานของผู้มีกินในเมืองหลวง ขณะที่พวกเขาขากจนลงทุกปี ทุกเดือนไม่มีเงินเก็บไว้ยามเจ็บป่วย เด็กรๆ มีโอกาสเรียนอย่างจำกัด ผลตอบแทนจากแรงงานเปิดโอกาสให้พวกเขามีชีวิตรอดไปวันๆ เท่านั้น¹⁰

จากเรื่องสั้นเรื่อง “คนทำอิฐ” แสดงให้เห็นการเอาเปรียบของนายทุน จะเห็นว่าคนทำอิฐต้องทำงานอย่างยากลำบาก แต่ก็ยังพบกับความยากจนอยู่ ไม่มีเงินเก็บและหมดโอกาสส่งเสริมให้ลูกได้เรียนในระดับสูง ในขณะที่นายทุนที่รับซื้ออิฐกลับร่ำรวยมากขึ้น

ในเรื่องสั้นเรื่อง “มุมหนึ่งของเมืองไทย”(2514) เป็นอีกเรื่องหนึ่งที่แสดงให้เห็นการเอาเปรียบของนายทุนต่อชาวนาชาวไร่ เป็นเรื่องราวของชายคนหนึ่งที่ย้ายไปทอดแหในหนองน้ำ

¹⁰วัฒน์ วรรณยางกูร, “คนทำอิฐ,” ใน รวมบทกวีและเรื่องสั้นนักพิราบสีขาว (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า 263-264.

ตั้งแต่เช้าแต่ก็ไม่ได้ปลาสักตัว จนกระทั่งตอนเย็นได้เข็ชคเพียงหนึ่งตัว ในขณะที่รถบรรทุกข้าวเปลือกของนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบชาวนา กลับมีข้าวเปลือกเต็มคัน¹¹

ภาพที่วิวัฒน์เสนอให้เห็นอย่างเห็นคู่ตรงกันข้ามระหว่างความยากจนขัดสนของชายคนจนบทที่ทอดแหทั้งวันได้เข็ชคเพียงตัวเดียว ในขณะที่นายทุนกลับมีข้าวเปลือกเต็มคันรถทั้งๆ ที่ไม่ได้ปลุกข้าว แต่เป็นเพราะเก็บดอกเบี้ยเงินกู้จากชาวไร่ชาวนาเป็นผลผลิตข้าวเปลือก ซึ่งทำให้เห็นว่าชนชั้นชาวนาผู้ปลุกข้าวกลับมีชีวิตที่ลำบากและยากจน ในขณะที่นายทุนไม่ได้เป็นผู้ปลุกข้าว แต่มีอำนาจเงินปล่อยกู้ให้ชาวนา กลับมีสิทธิครอบครองข้าวเปลือกมากกว่าชาวนาที่เป็นผู้ผลิต แสดงให้เห็นกลโกงของนายทุนที่ใช้อำนาจเงินตราเอารัดเอาเปรียบและแสวงหาผลประโยชน์จากชาวนาชาวไร่

นวนิยายเรื่อง *คำบลข่อมะกอก* (2519) เป็นนวนิยายที่มีลักษณะตามทฤษฎีวิวัฒนาการเพื่อชีวิต คือผู้เขียนทำหน้าที่เสนอปัญหาและชี้ให้เห็นด้านมืดของสังคมที่ชนชั้นนายทุนและข้าราชการเอารัดเอาเปรียบชาวนาชาวไร่ ตลอดจนเสนอแนะแนวทางการต่อต้านความอยุติธรรมที่เกิดขึ้นในสังคมด้วย นวนิยายเรื่องนี้กล่าวถึงคำบลข่อมะกอกซึ่งเป็นคำบลเล็กๆ ริมแม่น้ำเจ้าพระยา ผู้เขียนเสนอเรื่องการเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นนายทุนที่กระทำต่อชาวนาผู้ยากไร้ โดยเสนอความขัดแย้งระหว่างตัวละครฝ่ายดีคือ ฝ่ายชาวนาผู้ยากไร้และตัวละครฝ่ายร้ายคือนายทุนเจ้าของที่ดินซึ่งเป็นชนชั้นผู้มั่งคั่งที่เอารัดเอาเปรียบและกดขี่ข่มเหงชาวนาผู้มีฐานะด้อยกว่า “ขุนพิทักษ์ธรณี” หรือที่ชาวบ้านเรียกว่าขุนเขมือบธรณีที่ปล่อยเงินกู้และคึดคอกเบี้ยอย่างชูดรีด เมื่อชาวนาไม่สามารถหาเงินมาชดใช้ได้ก็จะถูกยึดที่ดินและชาวนาก็ต้องเช่าที่ดินทำนุต่อไป ซึ่งเป็นวัฏจักรที่ทำให้สังคมชาวนาล่มสลายไม่อาจสร้างฐานะที่ดีขึ้นได้ แม้ว่าชาวนาจะมีความขยันและทำงานอย่างยากลำบากเท่าใด แต่ผลประโยชน์กลับตกเป็นของนายทุน ดังเช่น

ตาซากี้เหมือนคนทำนาอีกจำนวนมากที่ต้องสูญเสียที่นาไปจนหมดตัว ทั้งที่แกขยันขันแข็งมาโดยตลอด ทำงานหนักกินอดกินออม ที่สุคนากลายเป็นของเจ้าหนี้ยี่ตัวเองกลายเป็นผู้เช่านา เป็นผู้ลงแรง ลงทุนทำนา พอถึงเวลาดวงข้าว ทำนุขุนพิทักษ์ธรณีก็มาแบ่งปันผลโดยที่ตัวเองไม่ได้ลงแรงเลยด้วย เมื่อทำนุสร้าง

¹¹วิวัฒน์ วรรณขางกูร, “มุมหนึ่งที่เมืองไทย,” ใน *รวมบทกวีและเรื่องสั้นกวีรายสัปดาห์* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า 246.

เรือนกระจกมีน้ำมีผลทำให้ค่าเช่าเพิ่มขึ้นจากไร่ละ 250 บาท เป็นไร่ละ 450 บาท¹²

การเอารัดเอาเปรียบของขุนพิทักษ์ธรณีต่อชาวนาทำให้ชาวนาอย่างคาสาที่ประสบความยากจนอยู่แล้วต้องสูญเสียที่ดินที่ ทำให้คาสาต้องเช่าที่ดินกับนายทุน และกลายเป็นหนี้สินกับนายทุน

จะเห็นได้ว่า ปัญหาความยากจนของคนชนบท และการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนเป็นวงจรที่ชาวนาชาวไร่ประสบมาโดยตลอด การเอารัดเอาเปรียบของนายทุนทำให้ชาวนาชาวไร่ต้องพบกับความลำบากและไม่สามารถสร้างฐานะให้ดีขึ้นได้เพราะต้องชดใช้ผลผลิตแทนหนี้สินเดิม ส่วนผลผลิตที่เหลือ นายทุนก็จะรับซื้อในราคาที่ไม่เป็นธรรม ชำร่วยการแผ่ขยายของระบบทุนนิยมก็ยังสนับสนุนให้ชาวนาชาวไร่ต้องลงทุนสูงและเป็นหนี้สินนายทุนมากยิ่งขึ้น สังคมชนบทจึงมีสภาพเป็นสังคมที่ล่มสลายเพราะชาวนาชาวไร่ไม่อาจปลดปล่อยตนเองจากความยากจน การเป็นหนี้ การถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนได้

นอกจากนี้ วัฒนยังเสนอให้เห็นว่าลูกจ้างผู้ใช้แรงงานในภาคเอกชนก็ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนด้วย ในเรื่องสั้นเรื่อง “ข้าวเย็นก้อนเดียว”(2513) ที่เป็นเรื่องราวของชายชราคนหนึ่งทำหน้าที่เป็นยามรักษาความปลอดภัยให้กับบริษัทแห่งหนึ่ง แต่แล้ววันรุ่งขึ้น สำนักงานของบริษัทถูกขโมยงัด มีเงินสดหายไปจำนวนหนึ่ง ผู้จัดการจึงเอาผิดชายชราในข้อหาขโมยเห็นเป็นใจกับขโมย ชายชราถูกจองจำสองคืน แต่แล้วเมื่อมีการไต่สวนก็พบว่าไม่สามารถเอาความผิดกับชายชราได้ ชายชราทราบภายหลังว่าเหตุผลของการถูกไล่ออกจากงานและการยึดเย็บข้อหาเป็นเพราะผู้จัดการต้องการรักษาผลประโยชน์ของตนเองและไม่ต้องการจ่ายเงินชดเชยให้ยามชรา “เป็นวิธีไล่ออกที่รักษาผลประโยชน์ของผู้จัดการ เงินสวัสดิการ ค่าจ้างล่วงหน้า...”¹³

ในเรื่องสั้นเรื่อง “ผักบุ้งไฟแดง”(2518) เป็นเรื่องราวของของลำควนชาวหนุ่มชนบทที่เข้ามาทำงานในโรงงานอุตสาหกรรมในหน้าที่แผนกงานครัว ลำควนทำงานด้วยความขยันขันแข็ง แต่แล้วโรงงานก็ทยอยปลดออก โดยเฉพาะคนงานที่มีประวัติการทำงานหลายปีและมีเงินเดือน

¹² วัฒน วรलयงูร, ต้มบข่มะกอก, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: แพรวสำนักพิมพ์, 2542), หน้า 60.

¹³ วัฒน วรलयงูร, “ข้าวเย็นก้อนเดียว,” ใน รวมบทกวีและเรื่องสั้นกพิราบสีขาว (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า 119.

ค่อนข้างมากเพื่อลดรายจ่าย ถ้าควนเป็นหนึ่งในคนงานที่ถูกเพ่งเล็งด้วย ซึ่งถ้าควนเห็นว่าการกระทำดังกล่าวของนายทุนเป็นกระทำที่เอารัดเอาเปรียบคนงาน “เหตุผลง่าย ๆ ชนิดคาดไม่ถึง คือ คนงานเก่าเงินเดือนสูงเกินไป หากมีจำนวนมากย่อมสิ้นเปลืองค่าใช้จ่าย จึงต้องมีการระบายออกเป็นระยะๆ แล้วรับคนใหม่เงินเดือนต่ำกว่าเข้าไปแทน...หนุ่มหน้าสวย(ถ้าควน) รู้สึกว่าตัวเองไม่บกพร่อง ควรจะได้เงินเดือนเพิ่ม ไม่ใช่ลด...”¹⁴

ในนวนิยายเรื่อง *ด้วยรักแห่งอุดมการณ์* (2524) วัฒน์กล่าวถึงการที่คนงานโรงงานไม่ได้รับสวัสดิการที่ยุติธรรมจากโรงงานอุตสาหกรรมซึ่งถือเป็นการเอารัดเอาเปรียบแรงงานจากภาคเอกชน ดังที่ข่าวคนงานโรงงานที่เขนถูกเครื่องจักรบดขยี้ แต่นายทุนเจ้าของโรงงาน กลับให้ค่าเสียหายเพียง 150 บาท

พินเลื่อนหนังสือพิมพ์ฉบับที่เพิ่งวางตลาด หน้าหนึ่งมีรูปกรรมกรโรงงานทอผ้าถูกเครื่องจักรตัดมือขาดไปร้องทุกข์ที่กรมแรงงาน เค่นพิศมองใบหน้าเศร้าหมองของกรรมกรมือขาดรู้สึกถึงความเจ็บปวดยามสายพานเครื่องจักรจุกกระชากแขนเข้าไปบดกัดด้วยคมเขี้ยวเหล็ก ทบตีด้วยแรงจักรจนเนื้อหนังลึกละเอียดกระตุกแตกหักเลือดไหลโถม มือคือสื่อสำคัญที่นำเอาแรงงานออกมาแลกข้าว มือขาดก็คล้ายเร็วแรงถูกขโมยจากร่างเหมือนเลือดเนื้อถูกสูบไปโดยเขี้ยวผีดิบ ชีวิตวิญญานถูกริดทับยับเยินคั่งปลาหมึก และหัวใจแห่งกรังอย่างปลาเค็มตากแดดขาดมือเหมือนตายทั้งเป็น ความตายนี้ต้องแลกด้วยกับเงิน 150 บาท¹⁵

จะเห็นว่านายทุนเอารัดเอาเปรียบลูกจ้างกรรมกรโดยการปลดคนงานทั้งที่ไม่มีความคิด แต่นายทุนต้องการลดรายจ่ายของโรงงาน รวมทั้งมิได้ให้สวัสดิการคุ้มครองผู้ใช้แรงงานอย่างยุติธรรมซึ่งเป็นภาพที่ชี้ให้เห็นการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนที่กระทำกับผู้ใช้แรงงานอย่างชัดเจน

การเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนที่ปรากฏในวรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรช่วงแรก นี้มีลักษณะการจบเรื่องด้วยความสูญเสียของตัวละครฝ่ายชานาชาวไรและผู้ใช้แรงงานเป็นส่วนใหญ่ที่ต้องสูญเสียที่ดินทำกิน ส่วนผู้ใช้แรงงานก็ถูกปลดออกจากงานอย่างไม่ชอบธรรม ในขณะที่นาย

¹⁴วัฒน์ วรรณยางกูร, “ผักบุ้งไฟแดง,” ใน *รวมบทกวีและเรื่องสั้นนักพิราบสีขาว* (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า 115.

¹⁵วัฒน์ วรรณยางกูร, *ด้วยรักแห่งอุดมการณ์*, พิมพ์ครั้งที่ 4 (กรุงเทพมหานคร: แพร่สำนักพิมพ์, 2536), หน้า 225.

ทุนที่เอารัดเอาเปรียบกลับร่ำรวยและมีชีวิตที่สุขสบาย ผู้วิจัยเห็นว่าคนที่ผู้เขียนสร้างเรื่องสั้นกลุ่มนี้ให้จบเรื่องในลักษณะเช่นนี้ แสดงให้เห็นการเป็นผู้ถูกกระทำของชาวชนวนาวไร่และผู้ใช้แรงงานมาโดยตลอด และเป็นการกระทำที่ปราศจากความปราณีและความชอบธรรม รวมทั้งแสดงให้เห็นความล้มเหลวที่คนชนบทไม่อาจต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนและระบบเศรษฐกิจทุนนิยมได้

3.2.2. การข่มเหงของเจ้าหน้าที่รัฐต่อคนชนบท

การข่มเหงของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นอีกหนึ่งปัจจัยที่ทำให้ชนบทเป็นสังคมที่ถูกกระทำ วัฒนเห็นว่าการข่มเหงของเจ้าหน้าที่รัฐควรทำหน้าที่ของตนเพื่อสร้างประโยชน์สุขให้กับประชาชน แต่เจ้าหน้าที่รัฐกลับใช้อำนาจมิชอบกดขี่ประชาชนอย่างไม่ชอบธรรม และร่วมมือกับนายทุนเอารัดเอาเปรียบข่มเหงประชาชน ในเรื่องสั้นเรื่อง “เจ้าท่า”(2522) เรื่องสั้นเรื่อง “สัญญาณเลือด”(2517) และ “คนทำอิฐ” (2518)

เรื่องสั้นเรื่อง “เจ้าท่า”(2522) วัฒนเสนอให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจมิชอบขูดรีดประชาชน ผ่านเรื่องราวของ “ซู่” และเพื่อนนายท้ายเรือที่ขับเรือรับส่งผู้โดยสาร แต่แล้วเจ้าหน้าที่ขูดรีดเก็บภาษีเรืออย่างไม่เป็นธรรมทั้งยังใช้อาวุธปืนข่มขู่ทำร้ายหากคนชนบทหนีการจับกุม ดังที่ทองคำเล่าให้ซู่ฟังถึงเหตุการณ์ที่เจ้าหน้าที่กรมเจ้าท่าขูดรีดเรียกเก็บภาษีเรืออย่างไม่เป็นธรรมเมื่อจัดขึ้นก็ใช้อาวุธปืนข่มขู่

“โค่นไปเท่าไรละพี่”

“หลายร้อยนั่นแล้ว ทั้งค่าต่ออายุทะเบียนเรือ ค่าปรับที่ไม่มีใบนายท้าย แถมยังปรับค่าป้ายชื่อ แม้แต่เลขทะเบียนเรือ ไม่ได้เขียนไว้ข้างนอกเรือก็เอาชะ 50 บาท กูไม่ได้ขู่ให้มีงิ้ว พวกไอ้ผันมันบอกว่า พวกเจ้าหน้าที่ขับเรือจี๋ไล่หลังให้มันหยุดตรวจทะเบียน ไอ้ผันขับเรือหนี พวกนั้นก็ขับเรือไล่ ยิ่งปืนไล่หลัง... ชักขวางการปฏิบัติงานของเจ้าหน้าที่.. ถูกปรับแทบล้มจม”¹⁶

¹⁶ วัฒน วรรณขจร, “เจ้าท่า,” ใน รวมเรื่องสั้นชุดข้าวแค้น (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มกุลา, 2522), หน้า

เรื่องสั้นเรื่อง “สัญญาณเลือด”(2517) วัฒน์เสนอให้เห็นว่าเจ้าหน้าที่ของรัฐใช้อำนาจมิชอบข่มเหงคนชนบท ดังที่กล่าวถึงผู้ใหญ่บ้านที่เบียดเบียนที่ดินทำกินของชาวนาชาวไร่ โดยอ้างว่าเป็นที่ดินสาธารณะ แต่กลับออกโฉนดในพื้นที่ดังกล่าวให้กับพวกพ้อง นอกจากนี้ทางราชการก็ไม่ได้ใส่ใจช่วยเหลือชาวนาชาวไร่อย่างจริงจัง

“ผู้ใหญ่บ้านกับพรรคพวก คนใกล้ชิดนายอำเภอเอาหนังสือราชการมาไล่ที่ อ้างว่าเป็นที่สาธารณะของทางราชการ แต่ทำไมทางอำเภอจึงออกโฉนดให้คนพวกนี้ ผู้ใหญ่บ้านขู่ว่า หากไม่ยอมให้ไปฟ้องศาล มันเป็นการเปิดประตูแห่งความโง่ให้ชาวบ้านหลวมตัวเข้าไปผูกพันกับราชการเท่าไร จะยิ่งถูกรัดแน่นจนตายในที่สุด...”¹⁷

จะเห็นว่าผู้ใหญ่บ้านเป็นตัวแทนของเจ้าหน้าที่รัฐที่ควรจะมีส่วนในการสร้างประโยชน์สุขให้แก่ชาวบ้าน แต่ผู้ใหญ่บ้านกลับใช้อำนาจหน้าที่มิชอบเบียดเบียนที่ดินทำกินของชาวบ้าน ซึ่งถือเป็นการกดขี่ข่มเหงให้ชาวชนบทต้องประสบความลำบากมากยิ่งขึ้น

ในเรื่อง “คนทำอิฐ”(2518) วัฒน์เสนอว่าการกดขี่ข่มเหงคนทำอิฐเป็นผลมาจากการร่วมมือของเจ้าหน้าที่ของรัฐร่วมมือกับนายทุนเพื่อผลประโยชน์ “เจ้าแก่นบุญชัย” เจ้าแก่ที่รับซื้ออิฐในราคาที่ไม่น่าเป็นธรรมจากชาวบ้าน ชาวบ้านทนการกดขี่ขูดไม่ไหวจึงรวมตัวกันไปร้องขอความชอบธรรมจากท่านข้าหลวงและตำรวจที่เป็นเจ้าหน้าที่ของรัฐให้เข้ามาช่วยสร้างความชอบธรรม แต่ข้าหลวงกับตำรวจกลับไม่ช่วยเหลือทั้งยังใช้อำนาจหน้าที่ข่มเหงคนทำอิฐ

คำชี้แจงเรื่องกลุ่มคนทำอิฐบ้านท่ากระแซงเป็นกลุ่มเถื่อนผิดกฎหมาย จะค้าขายไม่ได้ ลงนามโดยท่านข้าหลวง บอกให้ชาวอิฐรู้ว่าท่านข้าหลวงมีผลประโยชน์ร่วมกับเจ้าแก่...เสียงปืนนัดแรกดังขึ้นที่บ้านท่ากระแซงพร้อมกับหัวหน้าและรองประธานกลุ่มทำอิฐถูกแย่งชิงตัวไปโรงพัก เสียงผู้พิทักษ์สันติราษฎร์ประกาศวันปืนยังกรุ่น “เราทำตามหน้าที่โน้นไปพูดเอาที่ข้าหลวงโน้น”¹⁸

¹⁷ วัฒน์ วรรณขจร, “สัญญาณเลือด,” ใน รวมบทกวีและเรื่องสั้นกวีนิพนธ์ (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า 250-251.

¹⁸ วัฒน์ วรรณขจร, “คนทำอิฐ,” ใน รวมบทกวีและเรื่องสั้นกวีนิพนธ์, หน้า 263-264.

จากเรื่อง “คนทำอิฐ” ข้าราชการที่มีอำนาจในท้องถิ่นร่วมกับนายทุนพ่อค้าคนกลางที่มีผลประโยชน์ออกคำสั่งให้ชาวบ้านไม่มีทางเลือกต้องจำยอมขายอิฐในราคาขูดรีดกับนายทุนต่อไป การร่วมมือของเจ้าหน้าที่รัฐและนายทุนที่ร่วมกันกดขี่เอารัดเอาเปรียบชาวบ้านดังกล่าว แสดงให้เห็นว่าคนชนบทไม่สามารถพึ่งพาเจ้าหน้าที่ของรัฐได้ ข้าราชการที่ชาวบ้านหวังให้ช่วยเหลือต่อต้านการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนก็กลับเห็นแก่ผลประโยชน์ส่วนตนร่วมมือกับนายทุนข่มเหงชาวบ้าน ชาวบ้านจึงไม่มีความหวังที่จะพึ่งพากลไกของรัฐในการต่อสู้ความไม่ชอบธรรมกับนายทุน การกดขี่ข่มเหงของเจ้าหน้าที่รัฐทำให้ชาวบ้านต้องประสบกับความยากลำบากมากยิ่งขึ้น

จะเห็นว่าการเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน และการกดขี่ข่มเหงจากเจ้าหน้าที่รัฐ สร้างความลำบากทุกข์ยากให้คนชนบทมากยิ่งขึ้น ตั้งแต่ปัญหาหนี้สิน ความยากจน การสูญเสียที่ดิน เมื่อชาวนาชาวไร่ล้มละลายก็ต้องอพยพไปทำงานในเมือง นอกจากนี้เจ้าหน้าที่รัฐที่ชาวบ้านหวังเป็นที่พึ่งก็กลับใช้อำนาจกดขี่ขูดรีดคนชนบท คนชนบทจึงไม่มีที่พึ่งเมื่อคนชนบทเป็นฝ่ายถูกกระทำจากอำนาจมิชอบมาโดยตลอดจึงต้องหาทางออกเพื่อสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วยการสร้างพลังมวลชน ดังจะกล่าวต่อไป

3.2.3. ความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างคนจนกับคนรวย

ในวรรณกรรมในช่วงแรก ของวัฒน์ วรรณยางกูรจะพบว่าวัฒน์เสนอความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างคนจนกับคนรวย ฐานะทางการเงินเป็นกฎเกณฑ์ที่กำหนดชนชั้นของคนในสังคมแตกต่างกันก่อให้เกิดความเหลื่อมล้ำทางสังคมและโอกาสทางการศึกษาที่แตกต่างกันอีกด้วย วัฒน์เสนอให้เห็นในเรื่องสั้นเรื่อง “คนไม่เหมือนกัน”(2522) “เลือดต่างสี”(2517) “ความหวังของเทพเจ้า”(2516) และ “คนหากิน”(2513) นวนิยายเรื่อง *คำบล่อมะกอก*(2519)

เรื่องสั้นเรื่อง “คนไม่เหมือนกัน”(2522) เป็นเรื่องสั้นที่วัฒน์ วรรณยางกูรได้เสนอว่าความแตกต่างทางชนชั้นเป็นสาเหตุหนึ่งที่ทำให้เด็กในชนบทได้รับโอกาสทางการศึกษาแตกต่างกันผ่านเรื่องราวของ “บุญทิ้ง” เด็กชายที่มีฐานะยากจน บุญทิ้งอาศัยอยู่กับย่าที่หาเลี้ยงด้วยการตัดใบกะเพราขายแม่ค้าในตลาด ผู้เขียนได้สร้างคู่เปรียบเทียบทางชนชั้นระหว่างบุญทิ้งที่เป็นลูกชานา กับเพื่อนนักเรียนที่เป็นลูกของนายทุน ความยากจนทำให้บุญทิ้งไม่มีสิ่งของเหมือนเพื่อนๆ บุญทิ้งใช้ใบคองห่อข้าวมาโรงเรียน ในขณะที่เพื่อนนักเรียนคนอื่น มีกล่องข้าวอะลูมิเนียม บุญทิ้งอยากได้บ้างจึงขอให้ย่าซื้อให้แต่ย่ากล่าวว่า

“ข้ายืนยันว่าคนไม่เหมือนกันจะทำเหมือนกันได้อย่างไร เมื่อเจ้าหลานชายเข้ชี้
ข้าตอบสั้นๆ ว่าที่ไม่เหมือนกันเพราะ “เราไม่มีเงิน”¹⁹

การที่ย่าตอบบุญที่ว่าเราไม่มีเงินแสดงให้เห็นว่าเงินกลายเป็นเครื่องชี้วัดทางฐานะทาง
สังคม และก่อให้เกิดความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจน คนจนต้องยอมรับสภาพแม้ว่าจะยาก
ลำบากก็ตาม

เรื่องสั้นเรื่อง “เลือดต่างสี”(2517) เป็นเรื่องราวของ “หม่อม” ลูกชายคนป็นสามล้อที่อยากจน
หม่อมมองเห็นความแตกต่างของคนกับเพื่อนนักเรียนคนอื่นที่ใช้กระเป๋าหนังสือที่เป็นหนัง ใน
ขณะที่ตนเองมีกระเป๋าที่สานจากผักคบใส่หนังสือมาโรงเรียนจึงถูกเพื่อนๆ ดูถูก

“พ่อ กระเป๋าฉันไม่ดีเลย เพื่อนๆ มันบอกกระจอก...ฉันอยากได้กระเป๋าหนัง
อย่างนั้นบ้าง” “มันแพงลูก เรามันจนต้องเจียมตัว” พ่อปลอบอย่างอ่อนโยน²⁰

ด้วยความแตกต่างทางฐานะทำให้หม่อมไม่มีโอกาสได้เรียนในโรงเรียนประจำจังหวัด ซึ่ง
เป็นโรงเรียนสำหรับนักเรียนที่มีฐานะดี สภาพโรงเรียนของหม่อมจึงเป็นสภาพที่แตกต่างจาก
โรงเรียนประจำจังหวัดอย่างสิ้นเชิง

“ปีกลายข้ารับส่งลูกปลัดอยู่ทุกวัน ครูโรงเรียนเอ็งดูเหมือนเสือ ครูที่นี้สวยๆ ใจดี
เอาใจเด็กยังกับครูเป็นคนใช้ จบปริญญาสูงๆ ทั้งนั้น โรงเรียนเอ็งมีชะเมื่อไหร่ แค
ครู ป.กศ ก็บุญถมแล้ว เวลากินข้าวที่นี้เขาก็มีของดีๆ ให้กิน มีขนม มีผลไม้ มีนม
ชง กินอิ่มแล้วก็นอน ห้องครัวเขาสะอาดฉิบหาย ห้องส้วมก็หยิ่งกับห้องนอน ไม่
มีกลิ่นเลย ใช้ชักโครก มีอ่างสบูให้ล้างมือ โรงเรียนเอ็งละสู้เขาได้หรือเปล่า”²¹

¹⁹ วัฒน์ วรรณยางกูร, “คนไม่เหมือนกัน,” รวมเรื่องสั้นชุดน้ำผึ้งไฟพร (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์นก
สูท, 2523) หน้า 40.

²⁰ วัฒน์ วรรณยางกูร, “เลือดต่างสี,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นนักพิราบสีขาว (ม.ป.ท., ม.
ป.ป.), หน้า 195.

²¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 195.

ภาพเปรียบเทียบระหว่างโรงเรียนของหม่องที่เป็นโรงเรียนเทศบาลกับโรงเรียนประจำจังหวัดที่เป็นโรงเรียนของเด็กมีฐานะดี ทำให้เห็นภาพความแตกต่างระหว่างคนรวยกับคนจนอย่างชัดเจน

เรื่องสั้นเรื่อง “ความหวังของเทพเจ้า”(2516) เป็นเรื่องราวของ “ด้วงทอง” ลูกชายข้าราชการกระทรวงศึกษาธิการชั้นผู้ใหญ่ ด้วงทองไม่พอใจที่พ่อชอบใช้อำนาจหน้าที่ของตนฝากให้ด้วงทองได้เข้าเรียนอยู่เสมอ ซึ่งเขาเห็นว่าเป็นสิ่งที่ไม่ยุติธรรมต่อนักเรียนคนอื่น แม้ว่าด้วงทองจะปฏิเสธการช่วยเหลือจากพ่อ แต่ด้วยเหตุผลของพ่อที่กล่าวว่าการใช้อภิสิทธิ์นั้นเป็นความปรารถนาดี

“พ่ออยากเห็นแกมีงานที่ก้าวหน้าอย่างพี่ๆ ความสำเร็จของลูกๆ คือความสุขของพ่อ พ่อเห็นความสำเร็จของพี่ๆ แกทุกคนแล้ว แกเป็นคนสุดท้ายที่จะทำให้พ่อมีความสุข”²²

ด้วยคำประกาศิตที่พ่อให้กับด้วงทองว่าความสำเร็จของลูกคือความสุขของพ่อทำให้ด้วงทองต้องยอมให้พ่อใช้อภิสิทธิ์ฝากเรียนและฝากงานให้ตนเองเรื่อยมา ทำให้ระบบอุปถัมภ์ที่ไม่ยุติธรรมนี้ยังมีอยู่ในสังคม เมื่อเปรียบเทียบเรื่องสั้นเรื่อง “ความหวังของเทพเจ้า” กับเรื่องสั้นเรื่อง “เลือดต่างสี” จะเห็นว่า วัฒน์ได้กำหนดให้ตัวละครเอกของเรื่องมาจากชนชั้นที่แตกต่างกัน ผ่านการเปรียบเทียบแบบคู่ตรงข้ามทั้งลูกชานาชาวไว้กับลูกนายทุนและลูกของชานาชาวไว้กับลูกของข้าราชการ ในขณะที่หม่องมาจากครอบครัวที่ยากจน ส่วนด้วงทองมาจากครอบครัวมีฐานะและเป็นลูกของข้าราชการ ทำให้หม่องและด้วงทองมีโอกาสทางการศึกษาที่แตกต่างกันอย่างเห็นได้ชัด ยิ่งทำให้ผู้อ่านมองเห็นว่าฐานะการเงินและอำนาจหน้าที่ในสังคมเป็นตัวแปรสำคัญที่ทำให้โอกาสทางการศึกษาของเยาวชนแตกต่างกันด้วย

ในเรื่องสั้นเรื่อง “คนหากิน” (2513) วัฒน์เสนอความคิดที่ไม่ต้องการให้สังคมแบ่งแยกชนชั้นจากการประกอบอาชีพ วัฒน์ชี้ให้เห็นคุณค่าของมนุษย์จากการทำงานที่สามารถหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องราวของเด็กนักเรียนหญิงอนุบาล 2 คนที่พบกันในวันเปิดเทอม เด็กหญิงทั้งสองต่างมองเห็นความแตกต่างของกันและกัน เด็กหญิงที่มาจากครอบครัวมี

²² วัฒน์ วรลยางกูร, “ความหวังของเทพเจ้า,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นนภทริบสัชชาว (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 162.

ฐานะได้รับการดูแลเป็นอย่างดีจากพ่อและแม่ นั่งรถเก่งมาโรงเรียน คุณครูก็ต้อนรับเป็นอย่างดี ส่วนเด็กหญิงที่มาจากครอบครัวยากจนมีแม่เดินมาส่ง นอกจากความแตกต่างในครั้งแรกที่ได้พบกันแล้ว เมื่อเด็กทั้งสองได้คุยกัน ก็ยังมองเห็นความแตกต่างระหว่างเด็กหญิงทั้งสองมากขึ้น เด็กหญิงฐานะดีเล่าให้เด็กหญิงยากจนฟังถึงสิ่งของต่างๆ ของเธอ ซึ่งเด็กหญิงยากจนไม่เคยมี เช่น ตุ๊กตา ขนม และการไปเที่ยวต่างจังหวัด ฯลฯ แต่ด้วยความเป็นเด็กทำให้เด็กหญิงทั้งสองคุยกันได้ อย่างสนิทใจโดยไม่มีช่องว่างระหว่างชนชั้นมาขวางกั้น ดังที่เด็กหญิงทั้งสองสนทนากันว่า

“เธอนี่คินะ มีแต่คนคอยเอาใจ คุณครูก็เอาใจเธอ เพราะเธอรวย พ่อแม่เธอก็รวย”

“ไม่เห็นคิเลย บางคนก็อู๋มฉันทัวหมื่นนอก ฉันทัวหมื่นจนวนร้องไห้ ฉันทัวราญ ฉันทัวอยากเป็นเธอ ไม่ต้องมีใครมาทวงใจ”

“ฉันทัวอยากเป็นเธอ”

“ฉันทัวอยากเป็นเธอ”

“ฉันทัวอยากเป็นเธอ”

“ถ้ามีฤทธิอย่างในหนังก็คินะชิ เราจะไต่เปลี่ยนตัวกัน เธอเป็นฉันทัว ฉันทัวเป็นเธอ”²³

การพูดคุยของเด็กหญิงทั้งสองที่มองเห็นว่าชีวิตของอีกฝ่ายหนึ่งน่าจะมีความสุขมากกว่า จึงต่างยกย่องซึ่งกันและกัน เด็กหญิงยากจนกล่าวว่าแม่ของเธอเป็นคนหากิน ที่ถูกชาวบ้านรังเกียจ แต่เด็กหญิงฐานะดีกลับยกย่องว่าแม่ของเด็กหญิงยากจนว่า

“พวกชาวบ้านนี่แปลกจังเลยนะ คนหากินคิๆ ก็ว่าหน้าด้าน แม่เธอยังหากินได้ดีกว่าแม่ฉันทัวเสียอีก แม่ฉันทัวหากินเองไม่ได้ต้องให้พ่อหาคนเดียว ถ้าไม่มีพ่อ แม่กับฉันทัวคงอดตายแน่ แม่เธอเก่งเก่งนะ เธอไม่ต้องมีพ่อก็ได้”²⁴

การที่วัฒนธรรมเสนอให้ตัวละครเป็นเด็กที่ไร้เดียงสายกย่องคนหากินยังเป็นการแสดงให้เห็นความคิดของวัฒนธรรมที่ไม่ต้องการให้สังคมแบ่งแยกชนชั้นทางสังคมด้วยอาชีพการทำงาน แต่ควรยกย่องที่สามารถประกอบอาชีพและหาเลี้ยงตนเองและครอบครัวได้ วัฒนธรรมให้คุณค่าของความเป็นมนุษย์จากการทำงาน เชิดชูการทำงานหาเลี้ยงตนเองและครอบครัว ที่เห็นได้จากวัฒนธรรมยกย่องหญิงโสเภณีที่สามารถหาเลี้ยงลูกได้ด้วยตนเอง ในขณะที่แม่ของเด็กหญิงมีฐานะเป็นเพียงแม่บ้านที่ไม่มี

²³ วัฒน วรรณขจร, “คนหากิน,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นกวีพิราบสีขาว (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 109-110.

²⁴ เรื่องเดียวกัน, หน้า 114.

ศักยภาพในการทำงานต้องรอให้สามปีเลยตลอดเวลา นอกจากนี้ฉันยังเห็นว่าผู้ที่ลงแรงควรเป็นเจ้าของมากกว่านายทุนผู้ว่าจ้าง ดังที่เด็กหญิงลูกนายทุนกล่าวถึงดอกไม้ที่บ้านของเธอว่าควรเป็นของคนสวนเพราะคนสวนเป็นผู้ปลูก “คงสวยกว่าดอกไม้ที่บ้านฉัน เพราะที่บ้านฉัน ฉันไม่ได้ปลูก คนสวนเขาปลูก แม่ฉันชอบซื้อตุ๊กตาเป็นของเรา ที่ถูกต้องเป็นของคนสวนเขา เขาปลูก เขารดน้ำของเขา”²⁵

จะเห็นว่าความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างคนจนกับคนรวยทำให้เกิดเหลื่อมล้ำและโอกาสทางสังคมที่แตกต่างกัน ความยากจนทำให้คนชนบทไม่มีโอกาสที่จะดำเนินชีวิตอย่างมีคุณภาพทัดเทียมกับคนรวย ในขณะที่คนรวยมีโอกาสทางสังคมมากกว่าซึ่งให้เห็นว่าฐานะทางการเงินเป็นตัวแบ่งแยกชนชั้นของคนในสังคมให้แตกต่างกัน ฉันเห็นว่าประชาชนควรมีสติและโอกาสที่เท่าเทียมกัน สังคมในทัศนะของฉัน วรรรลยางกูรจึงเห็นว่าสังคมที่ไม่ควรแบ่งชนชั้น และไม่ควรถือเอาเปรียบ ชาวนาชาวนา ผู้ใช้แรงงานว่าเป็นชนชั้นที่ต่ำกว่าชนชั้นนายทุนและเจ้าหน้าที่รัฐ แนวคิดดังกล่าวถือเป็นหนึ่งแนวคิดสำคัญตามทฤษฎีวรรรณกรรมเพื่อชีวิต

3.2.4 การครอบงำด้วยอำนาจเงินตราและวัฒนธรรมจากสังคมเมือง

ในวรรรณกรรมช่วงแรก ฉันเริ่มเสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทที่เกิดจากวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองที่อยู่ในรูปของเศรษฐกิจทุนนิยม อำนาจเงินตราเป็นพลังที่เข้ามามีบทบาทสำคัญในการดำเนินชีวิตของคนชนบทและมีบทบาทสำคัญในการแบ่งแยกฐานะทางสังคมในชนบท

ในเรื่องสั้นเรื่อง “หกสลึง”(2514) ได้กล่าวถึงอิทธิพลของเงินตราที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนชนบทด้วยเช่นกัน เรื่องสั้นเรื่องนี้เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องที่มีความน่าสนใจทั้งในด้านแนวคิดหลักของเรื่องและการสร้างตัวละครที่แสดงให้เห็นความมีน้ำใจของสังคมชนบทที่ลดน้อยลงเพราะอิทธิพลของเงินตรา ในเรื่องนี้เป็นการเล่นระหว่างคนขายกาแฟ และข้าราชการหนุ่มและชายชราที่พูดคุยกันถึงความมีน้ำใจของคนในสังคม คนขายกาแฟกล่าวว่าเขาเป็นผู้มีน้ำใจช่วยเหลือผู้อื่นเสมอ

คนขายกาแฟพูดภูมิใจ “ผมบริจาคช่วยเหลือมาทุกปีแหละครับ ไฟไหม้มนะนำ สงสาร น้ำท่วมอีกอย่าง ผมเคยไปเห็นมาแล้ว ยิ่งไอ้...ไอ้ที่ลูกมาก ๆ ละไอ้!

²⁵ เรื่องเดียวกัน, หน้า 109.

กระจงอแงหน้าเวียนหัว ถ้าผมโดนเข้าอย่างนั้นคงแย่เหมือนกัน ช่วยเหลือกันไว้
ที่เขาที่เราบ้าง เรื่องของน้ำใจคนไทยไม่เคยขาด”²⁶

นอกจากนี้ คนขายกาแฟยังเล่าถึงประสบการณ์เรื่องความมีน้ำใจในสังคมชนบทที่ตนเคย
ได้รับให้รู้สึกสนทนาฟังอีกด้วย

“ตอนผมเป็นเด็กๆ อยู่บ้านนอก ที่นั่นเขาดีมากเชียว ถ้าในเมืองเป็นแบบนี้ผมว่า
จะดีมาก ไม่ว่าจะคนยากจนแค่ไหน เขามีน้ำใจนำบูชาที่เคียว ขนาดมีต้มมีแกง ลูก
เต๋าก็จะไม่พอกินกันอยู่แล้ว เขายังอุตสาหะเอามาให้ยายผมด้วยนี่เลย”²⁷

ส่วนข้าราชการหนุ่มก็สนับสนุนความคิดของคนขายกาแฟด้วย โดยกล่าวถึงสภาพสังคมที่
เล็งน้ำใจว่า

“...เดี๋ยวนี้คนมากขึ้นด้วย อะไรก็เปลี่ยนไป น้ำใจอย่างนั้นหายากเชื่อได้เลย มี
แต่เอาโรคเอาเปรียบกัน ใครมีอิทธิพลทางไหนก็พยายามใช้หาประโยชน์ใส่ตัว
เห็นแก่ตัว...บางคนบังคับกลายๆ ด้วยอำนาจเงิน บางคนมีลายเซ็นคนใหญ่คนโต
ก็มาใช้อำนาจเอากับผม...”²⁸

แต่แล้วในตอนเพลเมื่อข้าราชการหนุ่มและชายชราจากไปแล้ว มีชวานาวัยกลางคนเป็นลม
ที่ร้านกาแฟเพราะความหิว เพราะไม่ยอมจ่ายเงิน 6 สิ่งเพื่อซื้อข้าว แต่ขณะที่เขากำลังกินยาแก้ลม
นั้นเขาก็ทำแก้วของคนขายกาแฟแตกสองใบ ซึ่งคนขายกาแฟก็คิดค่าเสียหายในราคา 6 สิ่งเช่นกัน

“เดี๋ยวๆ” ชวานาหยุดมองจน คนขายกาแฟพูดอย่างละมุนละม่อม “เอ้อ...ขอค่าแก้ว
สองใบหกสลึง”

ชายชวานาเพิ่งคิดได้ว่าเขาน่าจะเสียเงินค่าข้าวแกงหกสลึงเสียก่อนหน้านี้นี้ดีกว่า²⁹

²⁶ วัฒน์ วรรณยางกูร, “หกสลึง,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นกวีนิพนธ์ (ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า
135.

²⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

²⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

²⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136-137.

ในเรื่องแนวคิดหลักของเรื่องจะพบว่าวัฒน์ต้องการนำเสนอถึงความมีน้ำใจเห็นใจเพื่อนร่วมสังคมซึ่งถือเป็นสิ่งที่เหือดหายไปจากสังคมชนบทที่ผู้คนเริ่มให้ความสำคัญกับผลประโยชน์ ขณะที่คนขายกาแฟทำให้ข้าราชการหนุ่มและชายชราฟังถึงความมีน้ำใจช่วยเหลือสังคมของคนแต่ละคนเหมือนกันเมื่อชวานาทำแก้วแตก คนขายกาแฟกลับคิดค่าเสียหายทั้งที่เป็นเงินจำนวนน้อยนิด พฤติกรรมของคนขายกาแฟจึงตรงกันข้ามกับคำพูดที่เคยพูดไว้กับชายชราและข้าราชการหนุ่ม ซึ่งแสดงให้เห็นว่าสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปจากอดีตจากที่เป็นสังคมแห่งความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เมื่อยุคสมัยเปลี่ยนแปลงไปความเอื้อเฟื้อมีน้ำใจก็เหือดหายไปตามสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปเช่นกัน

เมื่อพิจารณาเรื่องสั้นเรื่อง “หกสลึง” จะพบว่ามีที่น่าสนใจในเรื่องกลวิธีเพื่อสนับสนุนแนวคิดหลักของเรื่องได้อย่างน่าสนใจ การสร้างตัวละครในเรื่องนี้มีความน่าสนใจคือการกำหนดให้ตัวละครของเรื่องประกอบด้วยคนขายกาแฟ ข้าราชการหนุ่ม ชายชราและชวานาผู้หิวโหย การกำหนดตัวละครเอกของเรื่องทีมาจากบุคคลสี่กลุ่ม ผู้วิจัยเห็นว่าตัวละครทั้งสี่นี้สามารถเป็นตัวแทนของบุคคลกลุ่มต่างๆในสังคม กล่าวคือ คนขายกาแฟเป็นตัวแทนของชนชั้นพ่อค้านายทุน ข้าราชการหนุ่มเป็นตัวแทนของชนชั้นศักดินาข้าราชการ ส่วนชวานาผู้หิวโหยเป็นตัวแทนของเกษตรกรและกรรมาชีพ ส่วนชายชราเป็นตัวแทนของคนในสังคมชนบทที่เอื้อเฟื้อและมีน้ำใจซึ่งนับวันจะเลือนหายไป ในสังคมที่ถูกครอบงำด้วยระบบเศรษฐกิจทุนนิยม

ในด้านของคนขายกาแฟจะเห็นได้ว่าคนขายกาแฟผูกคย่องถึงความมีน้ำใจของตนเอง เมื่อชวานาเป็นลมที่ร้านตนก็ถือแก้วน้ำร้อนมาให้กินยา แต่เมื่อชวานาทำแก้วแตก เจ้าของร้านกลับคิดค่าเสียหายโดยปราศจากความเห็นใจชวานา แสดงให้เห็นว่าคนขายกาแฟคำนึงถึงผลประโยชน์ของตนเป็นที่ตั้งและไม่ได้มีน้ำใจเหมือนดังที่อวดอ้างตน

ส่วนหนุ่มข้าราชการก็เป็นตัวแทนของชนชั้นศักดินาข้าราชการ ในเรื่องนี้แม้ว่าข้าราชการหนุ่มจะยอมรับในความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่มีความเอารัดเอาเปรียบเพื่อหาประโยชน์ส่วนตัว แต่ข้าราชการหนุ่มก็ยอมรับว่าชนชั้นศักดินาของตนก็เป็นอีกชนชั้นหนึ่งที่น่าสนับสนุนให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบและเห็นแก่ตัวในสังคม ดังที่ข้าราชการหนุ่มสนทนาได้ตอบกับชายชราว่า “...คอร์ปชั่นก็มีบ้างบางครั้ง ก็เขาเอามาช่วยให้ถึงกระเป๋านี้”³⁰ คำพูดดังกล่าวของข้าราชการหนุ่มแสดงให้เห็นว่า เงินเข้ามามีอำนาจและทำให้ข้าราชการรับเงินสินบนเป็นช่องทางของการคอร์ปชั่นในวงการข้าราชการ

³⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 137.

ส่วนชวานาเป็นตัวแทนของเกษตรกรรมและกรรมาชีพที่ยังต้องประสบกับความยากจนและต้องมรัยัสต์

“ดินบานแตกกร้าน เล็บหนาเตอะของคนเป็นลมบ่งบอกลักษณะของชวานา ถ้าเช่นนั้นสิ่งที่นี้ออกเขาจะต้องเป็นความหิวอย่างแน่นอน พวกเขาแม้เป็นเช่นนี้เวลามาจ่ายของในตลาด จะไม่ยอมซื้อข้าวแกงกินเป็นอันขาด ทนหิวแทบได้ ข้าวแกงจานละหกสลึงมีข้าวเพียงหยิบมือ ซึ่งคนขายพยายามเกลี้ยเม็ดข้าวให้แลดูฟูมาก ในจานเล็กแบ มะเขือพวงสามเม็ด กระจุกไก่สองคูนกับน้ำแกงใสๆ อีกหนึ่งช้อนไม่พออ่อม สู้ไปกินที่บ้านดีกว่า ประหยัดและอ่อม อยู่กับยุ่งข้าวจะต้องมาซื้อข้าวกิน มันคงสร้างความตะขิดตะขวงใจไม่น้อย”³¹

จะเห็นว่าอำนาจของเงินเข้ามาครอบงำคนชนบท ดังนั้นทุกสิ่งทุกอย่างจึงตั้งอยู่บนพื้นฐานของผลประโยชน์เป็นหลัก ทำให้คนในสังคมละเลยการให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกันอย่างไม่หวังผลตอบแทน และด้วยการครอบงำของอำนาจเงินตราที่นำไปสู่การแสวงหาอำนาจและผลประโยชน์ของปัจเจกบุคคลและพรรคพวกต่อไป

นอกจากนี้ วัฒนธรรมยังเสนอให้เห็นถึงอิทธิพลของสื่อบันเทิงที่เข้ามาในชนบท อันได้แก่ วิทยุและภาพยนตร์ที่เข้ามาเปลี่ยนแปลงและกำหนดพฤติกรรมของคนชนบท ในเรื่องสั้นเรื่อง “คนที่แสนเหงา”(2519) “ความฝันของกัลยา” (2522) และ “ผู้รอรฝน” (2517)

เรื่องสั้นเรื่อง “คนที่แสนเหงา”(2519) ที่เป็นเรื่องราวของตาชั้นและชายชั้นตัวแทนคนชนบทที่ได้รับอิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองผ่านสื่อวิทยุ ตาชั้นมักจะเปิดวิทยุเป็นประจำ สิ่งที่โฆษณาชวนเชื่อที่ผ่านมาจากวิทยุสร้างความน่าเชื่อถือมากยิ่งขึ้นให้กับผู้ฟังมากขึ้น เห็นได้จากพฤติกรรมของตาชั้นในการซื้อยาแก้ปวดตามโฆษณาทางวิทยุ

...ตาชั้น พอได้ยิน โฆษณาขายแก้ปวดกระดูดยี่ห้อที่ลงท้ายว่า ก๊าๆ แกก็รีบจดชื่อยาฝากคนไปซื้อที่ตัวจังหวัด แกกินยา ก๊าๆ นั้นหมดเป็นกล่องแล้วเก็บกล่องไว้รอดคน บางครั้งแกก็ท่องชื่อยาซึ่งฟังเหมือนเป็นภาษาอังกฤษนั้นอย่างภาคภูมิ แกกิน

³¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 169-140.

ยาที่หือก้ำๆ จนหมดเงินไปเป็นร้อย อาการปวดกระดูกยังไม่ทุเลามีแต่หนักลงกว่า
เดิม³²

ในขณะที่ยายขึ้นเป็นตัวแทนของสภาพสังคมชนบทเดิมที่ยังยึดมั่นในภูมิปัญญาชาวบ้าน
เมื่อยายขึ้นป่วยเป็นโรคทางเดินอาหาร แก้กินฝักกุนที่เป็นสมุนไพรช่วยรักษาโรค ซึ่งสมุนไพรดัง
กล่าวหาได้จากท้องถิ่น ไม่เสียเงินเหมือนการซื้อยาที่โฆษณาในวิทยุเหมือนตาชั้น

ยายขึ้นป่วยเป็นโรคทางเดินอาหารแต่ยายขึ้นยังพึ่งพาฝักกุนซึ่งเป็นสมุนไพรช่วย
ในการระบาย ...คนอย่างยายขึ้นไม่เป็นลมง่าย ๆ อย่างใครคิด โฆษณาขายยาแก้ลม
เจ็บบ้างทางวิทยุจึงไม่สามารถดึงดูเงินจากกระเป๋าแก่ได้...แกเก็บฝักกุนสี
น้ำตาลใหม่หอบขึ้นบ้าน ฝักกุนเป็นยาระบายท้อง³³

นอกจากสื่อด้านวิทยุที่เข้ามามีอิทธิพลเปลี่ยนแปลงพฤติกรรมของคนชนบทแล้ว
ภาพยนตร์และโทรทัศน์เป็นสื่อที่เข้ามาในระยะหลังก็สร้างค่านิยมใหม่ให้คนชนบทด้วย

ในเรื่อง “ความฝันของกัลยา” (2522) ที่เสนอให้เห็นว่าคนหนุ่มสาวหันมาแต่งกายตาม
แบบวัฒนธรรมเมืองที่มาจากภาพยนตร์และโทรทัศน์ วัฒนธรรมเมืองซึ่งถือเป็นวัฒนธรรมใหม่ที่
เริ่มเข้ามาในชนบท ได้เข้ามามีอิทธิพลก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงในสังคมชนบท

ระยะต่อมามีภาพยนตร์ ราววงทะลักเข้ามาราวกับน้ำทะลักและคูคิดตั้งเกด ทำให้
หนุ่มสาวส่วนหนึ่งไปหมกหมุ่นกับวัฒนธรรมที่เหลวแหลกจากซีกโลกตะวันตก
บางคนไม่ยอมไปไร่ไปนา บางคนเอาแต่แต่งตัวเหมือนนางเอกหนัง นุ่งกางเกง
ขาบาน ขาลีบ ทรงผมแปลกตาไปจนถึงแต่งหน้าแต่งตา ครีมนิยี่ห้อต่างๆ หาซื้อ
ง่ายที่สุดในราคาตลับละ 5 บาท 10 บาท เมื่อกัลยาอยู่ท่ามกลางสิ่งเหล่านี้ หัวใจ
สาวก็ต้องลอยตามไป³⁴

³²วัฒน์ วรรณยางกูร, “คนที่แสนเหงา,” ใน รวมเรื่องสั้นงูกินนา (กรุงเทพมหานคร: สำนัก
พิมพ์คนวรรณกรรม, 2529), หน้า 20-21.

³³เรื่องเดียวกัน, หน้า 19-20.

³⁴วัฒน์ วรรณยางกูร, “ความฝันของกัลยา,” ใน รวมเรื่องสั้นชุดข้าวแค้น (กรุงเทพมหานคร: กลุ่มกุลา,
2522), หน้า 36.

จากตัวอย่างดังกล่าวจะมองเห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทที่เกิดจากการแผ่ขยายของวัฒนธรรมเมืองโดยผ่านสื่อภาพยนตร์และโทรทัศน์ ซึ่งถือเป็นความแปลกใหม่ นำสมัย และสนุกสนาน ทำให้คนชนบทมีพฤติกรรมเลียนแบบเพื่อแสดงให้เห็นถึงการเป็นผู้นำสมัยและละทิ้งวัฒนธรรมชนบทในที่สุด

เรื่องสั้นเรื่อง “ฝุ่นรอฟัน”(2517) เป็นเรื่องสั้นที่วัฒน์เสนอให้อิทธิพลของวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองในเรื่องค่านิยมการแต่งกายจากสังคมเมืองเข้ามาสร้างค่านิยมให้คนชนบทละทิ้งการทอผ้าที่ถือเป็นภูมิปัญญาชาวบ้านให้สูญหายไป ผ่านเรื่องราวของเด็กหญิงชนบทและยาย เด็กหญิงตั้งครอกคอยการบริจาคสิ่งของจากคนเมือง แต่แล้วเธอก็ล้มป่วยไม่อาจไปรับบริจาคได้ เพราะก่อนหน้านี้เธอและเพื่อนนักเรียนชั้นซอมพิริต้อนรับคณะผู้มาบริจาคกลางแสงแดด เมื่อเด็กหญิงพลาดโอกาสในการรับของแจกดังกล่าวก็รู้สึกเสียใจ ยากให้ยายซื้อเสื้อผ้าสวยให้บ้าง

“ถ้าเมื่อวานนี้ฉันไปโรงเรียนก็ได้ใส่เสื้อใหม่แล้ว ยายซื้อใหม่ให้ฉันตัวซี”

“จะกินเข้าไปยังไม่มี นี่มาข้าจะสอนทอหูกให้ดีกว่า”

“ข้าจะตาย กว่าจะได้แต่ละผืน” เด็กหญิงมีสีหน้าเบื่อหน่าย

“ถ้าทอเก่งๆ ก็เร็วเองแหละ”

“เรื่อยังไงก็สู้เครื่องไม่ได้หรอก...ครูเขาบอกว่ามันล้ำสมัย เซย

ฉันว่าซื้อในเมืองดีกว่าสบายด้วย...รอเขามาแจก เราก็มีเสื้อใส่แล้ว”³⁵

จากการสนทนาระหว่างยายและเด็กหญิงจะเห็นถึงความแตกต่างของระบบความคิดระหว่างคนทั้งสองวัย เด็กหญิงเป็นตัวละครที่เป็นตัวแทนของคนสมัยใหม่ที่ได้รับวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองที่มองว่าการทอผ้าซึ่งเป็นการใช้ภูมิปัญญาชาวบ้านเป็นสิ่งล้ำสมัยและต้องใช้นานกว่าจะได้เสื้อผ้าสักหนึ่งตัว การที่ผู้เขียนเสนอให้ตัวละครเด็กเป็นตัวละครเอกของเรื่องแสดงให้เห็นว่า เด็กเปรียบเสมือนผ้าขาว หากได้รับการปลูกฝังค่านิยมความคิดเช่นใดเด็กที่จะฝังใจและยึดมั่นปฏิบัติเช่นนั้น เช่นเดียวกับเด็กหญิงที่กล่าวว่าครูบอกว่าการทอผ้าล้ำสมัย เด็กหญิงก็ยึดมั่นคำสอนนั้นและปฏิเสธที่จะสืบทอดภูมิปัญญาชาวบ้านและหันไปให้ความสำคัญกับวัฒนธรรมใหม่แทน ขณะที่ยายเป็นตัวแทนของคนชนบทที่ยกย่องภูมิปัญญาชาวบ้านและนำวัตถุดิบในท้องถิ่นมาประยุกต์ใช้ให้มากที่สุดเพื่อลดรายจ่าย เมื่อเด็กหญิงเสียใจที่ไม่ได้รับของแจกเสื้อผ้าสวยจึงทอเสื้อผ้าใหม่ให้พร้อมส่งสอนว่า

³⁵ วัฒน์ วรรณขจร, “ฝุ่นรอฟัน,” ใน รวมบทกวีและเรื่องสั้นกวีสิบสี่ (ม.ป.ท, ม.ป.ป), หน้า 97-

“เอ็งต้องทอทุกให้เป็นนังหนู ถ้าอให้เขามาแจกพอมันขาดเราจะเอาที่ไหนใส่ เอ็งต้องทอให้เป็น ทอเอง เอ็งจะเอาสักกี่ตัวก็ได้ อย่าไปรอเขาแจกลมๆ แล้งนั้นเลย”³⁶

จะเห็นว่าการแผ่ขยายของวัฒนธรรมเมืองไปสู่ชนบทโดยผ่านทางสื่อประเภทต่างๆ นั้น ถือเป็นปัจจัยสำคัญที่ก่อให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบท ทำให้เห็นว่าวัฒนธรรมใหม่ที่มาจากสังคมเมืองนั้นเป็นสิ่งทันสมัย เมื่อสังคมชนบทรับวัฒนธรรมของสังคมเมืองมาแล้วก็มองเห็นวัฒนธรรมของชุมชนนั้นล้าหลังจึงละทิ้งในที่สุด

จะเห็นว่าในวรรณกรรมช่วงแรก วัฒนได้นำเสนอให้เห็นว่าสังคมชนบทเป็นสังคมที่ถูกกระทำ ชาวนาชาวไร่ถูกเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนอันเป็นผลมาจากเศรษฐกิจทุนนิยม การกดขี่ข่มเหงของเจ้าหน้าที่รัฐที่ประพฤติมิชอบ ความแตกต่างทางชนชั้นระหว่างคนจนกับคนรวย รวมทั้งการรับวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมือง ปัจจัยเหล่านี้ทำให้สังคมชนบทเปลี่ยนแปลงเป็นสังคมที่ล่มสลาย จะพบว่าในวรรณกรรมช่วงแรก วัฒนเสนอตัวละครเปรียบเทียบคู่ตรงข้ามอย่างต่อเนื่อง อันได้แก่ ชาวนาชาวไร่ ผู้ใช้แรงงานกับนายทุน ชาวนาชาวไร่กับเจ้าหน้าที่ของรัฐ คนจนกับคนรวย ซึ่งตัวละครฝ่ายชาวนาชาวไร่เป็นฝ่ายที่ถูกกระทำอยู่เสมอ ทำให้ภาพของชาวนาชาวไร่ยังคงมีความเป็นอยู่ที่ยากลำบากมากยิ่งขึ้น

3.3 การเสนอแนวทางเพื่อสร้างสังคมที่ดีขึ้นด้วยพลังมวลชน

แม้ว่าสังคมชนบทจะมีสภาพเป็นสังคมที่ถูกกระทำมีสภาพเป็นล่มสลายดังที่กล่าวในหัวข้อที่ผ่านมาก็ตาม แต่ด้วยอิทธิพลของวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่มีต่อการสร้างสรรค์วรรณกรรมในช่วงแรก ของวัฒน วรรณยางกูร ทำให้วัฒนมิได้ทำหน้าที่เพียงวิพากษ์วิจารณ์การกดขี่ข่มเหงชาวนาชาวไร่เท่านั้น แต่วัฒนยังเสนอแนวทางการต่อสู้เพื่อเรียกร้องความชอบธรรมให้สังคมทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยเสนอว่าชนบทมีวิถีทางในการตอบโต้อำนาจมิชอบเหล่านั้นด้วยการใช้พลังมวลชน การจัดตั้งสหพันธ์เพื่อสร้างความเข้มแข็งและต่อกรกับอำนาจมิชอบ การรวมพลังดังกล่าวทำให้สังคมชนบทที่เคยเป็นผู้ถูกกระทำและมีสภาพที่ล่มสลาย กลับสร้างพลังสามัคคีด้วยการรวมกลุ่มช่วยพลิกฟื้นให้ชนบทเป็นสังคมแห่งความหวังอีกครั้ง ในหัวข้อนี้จะกล่าวถึงกระบวนการต่อสู้ด้วยการใช้พลังมวลชนออกเป็น 2 หัวข้อคือ การต่อสู้ของนักศึกษากับอำนาจเผด็จการและการต่อสู้ของชนบทกับการกดขี่ข่มเหงของนายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประพฤติมิชอบ

³⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 103.

3.3.1 การต่อสู้ของนักศึกษาเพื่อประชาชน

จากความขัดแย้งในเรื่องอุดมการณ์ทางการเมือง 14 ตุลาคม 2516 - 6 ตุลาคม 2519 และการปฏิเสธรระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่นักศึกษาเห็นว่าเป็นช่องทางที่ทำให้เกิดการเอารัดเอาเปรียบของชนชั้นปกครองและนายทุน พรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรในช่วงนี้จึงกล่าวถึงความไม่เท่าเทียมในสังคมและปลุกเร้าประชาชนให้ออกมาเรียกร้องความชอบธรรมในสังคม

วัฒน์ วรรณยางกูรได้เสนอในงานวรรณกรรมว่านักศึกษามีอุดมการณ์ที่ต้องการเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สังคมที่ดีขึ้น แต่อุดมการณ์ดังกล่าวกลับขัดแย้งกับทางการ ทำให้เกิดเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 ที่กล่าวหานักศึกษาว่าเป็นคอมมิวนิสต์และเข้าปราบปรามอย่างเคร่งครัดทำให้นักศึกษาไม่มีทางเลือกและต้องหนีเข้าป่าสมทบกับพรรคคอมมิวนิสต์ในที่สุด แนวทางในการเสนอแนวคิดหลักของเรื่อง การเลือกใช้ตัวละครเอก มุมมองผู้เล่าเรื่อง ฉาก บรรยากาศรวมทั้งน้ำเสียงของเรื่องจึงมีลักษณะเพื่อตอบสนองแนววรรณกรรมเพื่อชีวิต วรรณกรรมที่เสนอแนวคิดการต่อสู้ของนักศึกษาต่อความอยุติธรรมในสังคม เช่น นวนิยายเรื่อง *ด้วยรักแห่งอุดมการณ์* (2524) *คำบล่อมะกอก* (2519) เรื่องสั้นเรื่อง “ความตายของคนสองคน” (2517) และ “ก่อนถึงดวงดาว” (2518)

นวนิยายเรื่อง *ด้วยรักแห่งอุดมการณ์* (2524) เป็นนวนิยายที่โดดเด่นอีกเรื่องหนึ่งของวรรณกรรมช่วงแรก แนวคิดหลักของนวนิยายเรื่องนี้คือวัฒน์นำเสนอความรักที่มีต่ออุดมการณ์ทำงานเพื่อประชาชนผู้ถูกกดขี่ข่มเหงประชาชนเป็นเรื่องราวของ “พิน บางพุด” นักศึกษาและนักหนังสือพิมพ์ที่มีอุดมการณ์ทำงานเพื่อประชาชนในการเปิดโปงต่อต้านความไม่ชอบธรรมของสังคมในช่วงเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 วัฒน์เปิดเรื่องด้วยการนำเสนอให้เห็นพันธกิจของวรรณกรรมที่มีต่อสังคมการเมือง โดยชี้ให้เห็นว่าวรรณกรรมมิได้มีเพื่อสร้างความรื่นรมย์ให้กับผู้อ่านเท่านั้น แต่วรรณกรรมถือเป็นศิลปะแขนงหนึ่งต้องปรับเปลี่ยนมาสู่การรับใช้ประชาชนและต้องตีแผ่ความทุกข์ยากของประชาชน ดังที่วัฒน์เสนอผ่านการสัมมนาทางวรรณกรรมที่ได้แย้งกันระหว่างฝ่ายที่เห็นว่าวรรณกรรมไม่ควรใช้เป็นเครื่องมือทางการเมืองที่มองว่า “วรรณกรรมที่มีแต่คำวักคัจจุตรีดซ้ำซาก มีแต่การฆ่าฟันมันจะเป็นบทกวีได้อย่างไร กวีที่ไม่เห็นความงามของธรรมชาติไม่รู้จักกลิ่นหอมของดอกไม้จะเป็นกวีได้อย่างไร ฉันไม่เข้าใจ”³⁷ กับฝ่ายของพินที่เห็นว่าวรรณกรรมต้องรับใช้ประชาชน “...สำหรับวรรณกรรมประเภทที่คุณบอกว่ามีแต่การฆ่าฟัน หรือพร่ำพุดคำว่าคัจจุตรีดซ้ำซากนั้น เขามองหน้าเธอ เขาพูดถึงเขียนถึงคนยากจนพูดถึงความไฝฝืนที่

³⁷ วัฒน์ วรรณยางกูร, *ด้วยรักแห่งอุดมการณ์*, หน้า 96-100.

จะให้มีความเป็นธรรมในสังคม ศิลปทั้งองต้องถือเพื่อชีวิต ของมวลมิตรใช้แรงทุกแห่งหน ใช้เพื่อศิลปะอย่างที่สัปคน...”³⁸

นอกจากวัฒน์จะเสนอให้เห็นอุดมการณ์ของนักศึกษาที่มีต่อประชาชน วัฒน์เห็นว่านักศึกษามีได้เป็นเพียงปัญญาชนเท่านั้น แต่นักศึกษาต้องตอบแทนประชาชน ด้วยการเป็นตัวแทนประชาชนในการเรียกร้องความยุติธรรมให้เกิดขึ้นในสังคม ดังที่ พิน กล่าวถึงหน้าที่ของนักศึกษาที่มีภาระร่วมต่อสู้เพื่อสังคมว่า

ในระบอบที่บ้านเมืองกำลังเปลี่ยนแปลงอย่างนี้ โดยเฉพาะนักศึกษาเป็นแถวหน้าของการเคลื่อนไหวต่อสู้ ผมก็อยากเข้าร่วม มันเป็นการศึกษาอีกแบบหนึ่งที่ไม่มีในตำราเรียนทำให้เราหูตาสว่างขึ้น ที่สำคัญมันทำให้เราเห็นและเข้าใจได้ว่าเราอยู่เพื่ออะไร...³⁹

ในนวนิยายเรื่อง *ตำบลช่อมะกอก*(2519) ก็มีการเสนออุดมการณ์ของนักศึกษาที่ต้องสู้เพื่อประชาชนเช่นกัน ดังที่ “นิค” นักศึกษาสาวได้เขียนจดหมายถึงแม่ของเธอเพื่ออธิบายถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของนักศึกษาว่า

หนูเบื่อสังคมเก่าๆ สังคมที่มอมเมา สังคมที่กดขี่ สังคมของศักดินา สังคมที่สกปรก...หนูจะต้องปฏิวัติเปลี่ยนแปลงสังคมให้ดีขึ้น หนูต้องทำจะแม่ หนูจะยืนหยัดเคียงบ่าเคียงไหล่กับประชาชนต่อสู้เพื่อชีวิตที่ดีกว่า จุดหมายนี้เองเปรียบเสมือนขุนเขาแห่งชัยชนะเบื้องหน้า แม้ความยากลำบากมาขวางกั้น ก็กลับกลายเป็นเศรษฐี⁴⁰

จากคำกล่าวของตัวละครนิค จะเห็นทัศนะของวัฒน์ที่มีต่ออุดมการณ์เพื่อประชาชนที่นักศึกษาจะใช้พลังมวลชนในการสร้างความชอบธรรมและสังคมที่ดีกว่า แม้ว่าการปฏิวัติสังคมดังกล่าวจะมีอุปสรรคแต่เหล่านักศึกษาเพื่ออุดมการณ์ต้องยึดมั่นเคียงบ่าเคียงไหล่ประชาชน

³⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 27-28.

³⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 20.

⁴⁰ วัฒน์ วรรณยางกูร, *ตำบลช่อมะกอก*, หน้า 96-100.

เรื่องสั้น “ความในใจของกระดุกในฟาร์มจระเข้”(2517) เป็นเรื่องสั้นที่เสนอให้เห็นว่าการทำงานเพื่อประชาชนเป็นงานที่ยิ่งใหญ่และเสี่ยงต่อชีวิต การเสียสละชีวิตเพื่ออุดมการณ์เพื่อประชาชนเป็นการเสียสละที่ยิ่งใหญ่ วัฒน์เสนอผ่านเรื่องราวของ “ผม” ชายหนุ่มที่นั่งรถเมล์แล้วเกิดอุบัติเหตุเสียชีวิต ชายหนุ่มยังไม่อยากเสียชีวิตเพราะยังยังมีภาระทางครอบครัว แต่แล้วเขาก็เห็นนักศึกษาขึ้นรถเมล์คันดังกล่าวและขับรถเมล์เข้าสัปดาห์รถถึงที่ทางการใช้กำลังเข้าปราบปรามนักศึกษา จากพลังของนักศึกษาที่เสียสละชีวิตเพื่อเป็นพลังในการสัปดาห์อำนาจที่ไม่ชอบธรรมทำให้เขาตระหนักได้ว่าความตายที่เกิดจากการเสียสละชีวิตเพื่อมวลชนเป็นความตายที่ทรงคุณค่า

ผมเริ่มเห็นความจริงของพวกเขา ท่าทางที่ดูคล้ายคนวิกลจริตนั้น แท้จริงเป็นลักษณะของคนที่เสียสละทุกสิ่งแล้ว เพื่อความเป็นธรรมในสังคม พวกเขาพร้อมจะตายทุกวินาที เมื่อสิ้นพวกเขาแล้ว ยังมีผู้มีความเชื่ออีกมากมายทดแทนมิรู้หมดสิ้น⁴¹

นอกจากวัฒน์จะเสนออุดมการณ์ทางการเมืองโดยผ่านการต่อสู้ของนักศึกษาในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แล้ว วัฒน์ยังอธิบายอุดมการณ์ทางการเมืองผ่านตัวละครเอกตัวอื่นอย่างน่าสนใจด้วย เช่น มุมมองของมือสังหารซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับนักศึกษาในเรื่องสั้นเรื่อง “ความตายของคนสองคน” (2517) เรื่องสั้นเรื่อง “ก่อนถึงดวงดาว” (2518) ที่เสนอผ่านมุมมองแม่ของนักศึกษาที่มีความรักความห่วงใยลูกซึ่งถูกตราว่าเป็นคอมมิวนิสต์

ในเรื่องสั้นเรื่อง “ความตายของคนสองคน”(2517) มีความน่าสนใจในเรื่องการเลือกผู้เล่าเรื่อง ในเรื่องนี้วัฒน์กำหนดให้ “ผม” มือสังหารที่รับจ้างสังหารหัวหน้านักศึกษาเป็นผู้เล่าเรื่อง “ผม” เล่าถึงเหตุการณ์ในวันที่เขาไปร่วมงานฉาปนกิจศพหัวหน้านักศึกษาที่เขาชอบสังหาร โดยที่เขาไม่เต็มใจนัก ดังที่กล่าวว่า

“ผมต้องปลิดชีวิตเขาข้างถนน คงเป็นจุดมุ่งหมายให้คนได้รู้ได้เห็นมากๆ รูปถ่ายคะเนอายุได้สักยี่สิบห้า ไล่แว่นสายตาดบอกลักษณะคนชอบอ่านหนังสือ...ผมไม่ยอมมองประกายแห่งชีวิตในแววตาของเขาเลย มันทำให้ผมแทบจะไม่มีแรงกระดิกไก่อ แต่เมื่อนึกถึงเงินจำนวนมหาศาล นึกถึงอนาคตสดใส นึกถึงความสบายของพ่อแม่ พลังเริ่มคืน เริ่มเข้าสู่มือขวา ความตายของเขาคือความสำเร็จ

⁴¹ วัฒน์ วรรณขจร, “ความในใจของกระดุกในฟาร์มจระเข้,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นนกพิราบสีขาว (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 226.

ของผม ผมจะฝากเงินไว้กับธนาคาร ชุบชีวิตพ่อแม่ ชุบชีวิตตัวเองให้เป็นที่ยอมรับของสังคม...”⁴²

จากมุมมองของผู้เล่าเรื่องที่วัฒน์กำหนดให้มือสังหารซึ่งเป็นฝ่ายตรงข้ามกับนักศึกษาเป็นผู้เล่าเรื่อง วัฒน์เสนอว่าเหตุผลของมือสังหารที่รับงานสังหารหัวหน้านักศึกษาในครั้งนี้เป็นเพราะอำนาจของเงิน การสังหารซึ่งเป็นความผิดทั้งทางกฎหมายและทางศีลธรรมกลับกลายเป็นเรื่องมือแลกเปลี่ยนระหว่างเงินตราและชีวิต ซึ่งแม้ว่า“ผม”จะเล่าว่าเขาไม่เต็มใจที่จะสังหารหัวหน้านักศึกษา แต่ด้วยผลตอบแทนที่เป็นเงินจำนวนมหาศาลที่จะแปรเปลี่ยนความทุกข์ยากของเขาและครอบครัวให้กลายเป็นความสุข เขาจึงจำเป็นต้องทำ ซึ่งแสดงให้เห็นว่าระบบทุนนิยมเริ่มเข้ามาแปรเปลี่ยนและกำหนดพฤติกรรมของมนุษย์มากยิ่งขึ้น

ในตอนแรก“ผม”เล่าว่ารู้สึกภูมิใจที่สามารถสังหารหัวหน้านักศึกษาคนนี้ได้ เพราะสำหรับฝ่ายตรงข้ามข้ามที่เป็นผู้ว่าจ้างมือสังหารเห็นว่าการที่เหล่านักศึกษาออกมาเคลื่อนไหวต่อต้านอำนาจของรัฐนั้น เป็นการสร้างความวุ่นวาย ดังที่ “ผม” เล่าถึงนักศึกษาที่เดินขบวนว่า

“เขาเป็นนักศึกษาของมหาวิทยาลัยแห่งหนึ่ง เขาไม่พอใจในสังคมที่เป็นอยู่ และเห็นการเมืองเป็นเครื่องมือในการเปลี่ยนแปลงสังคม ความสนใจของเขาก่อให้เกิดความวุ่นวายหลายต่อหลายครั้ง การประท้วง การเดินขบวน เขามีส่วนร่วมให้เกิดอยู่เบื้องหลัง มันขัดกับนโยบายเป็นความคิด ผมเองก็รำคาญพวกเขาที่ชอบประท้วง...ทำไมเขาชอบความยุ่งยาก ทำไมเขาชอบเดือดร้อน ทำไมเขาไม่อยู่เฉยๆ สนุกสนานอยู่ในมหาวิทยาลัย ที่มีของเล่นให้เล่นมากมาย ไม่ต้องออกมายุ่งข้างนอก น่าจะสบายกว่าการดิ้นรนอย่างที่เขาทำอยู่ เขาน่าจะเรียนให้จบๆ เพื่ออนาคตที่สดใส ทำงานสบายเงินเดือนสูง ผมไม่เข้าใจพวกเขาเลย”⁴³

ในทัศนะของมือสังหารเห็นว่าการออกมาเคลื่อนไหวของนักศึกษาเป็นเพียงกำลังที่มีอาจต่อต้านอำนาจอันเข้มแข็งของรัฐได้ อีกทั้งยังเห็นว่าหน้าที่ของนักศึกษาคือการศึกษาหาความรู้เพื่อออกทำงานให้ได้เงินเดือนสูงๆ แต่เหล่านักศึกษาเลือกที่จะสละอนาคตของตนเองด้วยการก้าวเข้า

⁴²วัฒน์ วรรณขางกูร, “ความตายของคนสองคน,” ใน รวมกวีนิพนธ์และเรื่องสั้นนักพิราบสีขาว (กรุงเทพมหานคร: ม.ป.ท., ม.ป.ป.), หน้า 232-233.

⁴³เรื่องเดียวกัน, หน้า 233-234.

มาทำหน้าที่เรียกร้องให้เกิดความเป็นธรรมมากยิ่งขึ้นก็ยิ่งสร้างความสนเท่ห์ให้กับมือสังหาร แต่แล้วเมื่อมือสังหารได้ฟังประกาศเกียรติคุณของหัวหน้านักศึกษาที่เกิดความสำนึกผิด

เป็นการสูญเสียครั้งยิ่งใหญ่ของขบวนการนักศึกษาประชาชน เขาอุทิศชีวิตเพื่อสร้างสรรค์สังคมอย่างแท้จริง มีบทบาทในการต่อสู้เผด็จการ ทหารราชย์ บางครั้งก็ถูกใส่ร้ายป้ายสีว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เขาตายในช่วงเวลาของการต่อสู้ เขาจึงเป็นวีรชน เขามีอุดมการณ์สร้างสังคมใหม่ที่ดีกว่า เขาจึงเป็นนักปฏิวัติ ความตายของเขาเป็นการเกิดของสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่จะสร้างนักสู้ใหม่ๆ เพื่อสืบทอดอุดมการณ์... เขายืนเคียงข้างประชาชนอย่างแท้จริง ผู้ที่ฆ่าเขาจึงเป็นศัตรูของประชาชน⁴⁴

เมื่อมือสังหารสำนึกผิดหลังจากได้ฟังประกาศเกียรติคุณแล้ว ก็เข้าใจในวัตถุประสงค์ของนักศึกษาที่เสียสละตนเองเพื่อมาต่อสู้เพื่อสังคมที่ดีขึ้น ความสำนึกผิดที่ตนเองไม่ได้เข้าร่วมเป็นส่วนหนึ่งในพลังผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงของสังคมที่ดีขึ้นแล้ว แต่เขากลับเป็นคนทำลายพลังมวลชนนั้นด้วย “การฆ่านักสู้ของประชาชนไม่ใช่ความว่างเปล่า แต่เป็นฆาตกรรมมวลชนอันไพศาล”⁴⁵

วัฒนธรรมให้เห็นอย่างชัดเจนถึงการต่อสู้ของนักศึกษากับอำนาจปกครองเผด็จการที่นักศึกษาต้องมีอุดมการณ์ มีความเสียสละ ทั้งนี้เพื่อผลักดันให้สร้างสังคมที่ชอบธรรม

เรื่องสั้นเรื่อง “ก่อนถึงดวงดาว”(2518) เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องที่วัฒนธรรมเสนอถึงอุดมการณ์ทางการเมืองของนักศึกษาผ่านมุมมองของแม่ของนักศึกษา“ร้อย”นักศึกษาที่มีอุดมการณ์และฝันตัวเองเป็นนักหนังสือพิมพ์เพื่อทำหน้าที่กระบอกเสียงแทนคนชนบทที่ถูกกดขี่ข่มเหง พร้อมทั้งเปิดโปงความไม่ชอบธรรมที่เกิดขึ้นในสังคม เมื่อแม่ทราบถึงความไม่ปลอดภัยในการเป็นนักหนังสือพิมพ์ที่ร้อยทำอยู่ แม่จึงเตือนให้ร้อยเร่งเรียนหนังสือและทำงาน เป็นที่พึงให้น้องชายเหมือนอย่างพี่ๆ คนอื่น และหลีกเลี่ยงเรื่องราวการเมือง ดังเช่นข้อความในจดหมายที่แม่เขียนถึงร้อยว่า

อีกไม่กี่ปีโรมันจะเรียนจบแล้ว ว่าจะให้มันเรียนต่อที่กรุงเทพฯ ถ้าร้อยหางานที่มีรายได้พอควรแก่ความรู้ว่าจะถึงเวลานั้น ร้อยคงตั้งหลักได้ ไม่ต้องอาศัยรบกวนลุงเขาอีก จะได้เป็นที่พึ่งของน้องมันต่อไป แม่จะได้หมดห่วงเสียที เรียนจบแล้ว

⁴⁴เรื่องเดียวกัน, หน้า 238.

⁴⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 233.

คงไม่ไปยุ่งเรื่องเงินขบวนอีกนะ ทำแค่ออนเป็นนักศึกษาก็ดีถมแล้ว แม่เชื่อว่าคนอย่างร้อยไม่ก็ปีก็ตั้งหลักได้ ตั้งหน้าตั้งตาสร้างตนเองให้ดีกว่าคนอื่นดีกว่า แม่ไม่เคยผิดหวังที่ๆ ของลูกเลย เขาได้ดีกับทุกคน...⁴⁶

แม้ว่าคำตักเตือนของแม่เป็นคำตักเตือนที่แสดงความรัก ความห่วงใยของแม่ที่มีต่อลูก ในทัศนะของแม่ สิ่งที่ร้อยเรียกว่าการเป็นกระบอกเสียงแทนคนชนบทที่ถูกข่มเหงนั้นเป็นเรื่องเสียงอันตรายมากเกินไป แม่จึงต้องการให้ร้อยทำหน้าที่ของนักศึกษาคือเรียนจบและมีหน้าที่การทำงานที่มั่นคงเป็นที่พึ่งให้กับครอบครัว ในขณะที่ร้อยกลับเห็นว่าหน้าที่ของนักศึกษามีได้มีหน้าที่เพียงการศึกษาหาความรู้และทำงานหาเงินเท่านั้น แต่ต้องมีพันธกิจต่อสังคมด้วย ดังที่ร้อยพูดถึงปณิธานของตนว่า

ผมเข้าใจในความรักความเป็นห่วงของแม่ และคิดอยู่ยาวว่าจะบอกอย่างไรดีให้เกิดความเข้าใจกัน ขณะนี้ผมเป็นนักข่าวของนิตยสารหนังสือพิมพ์เล็กๆ ฉบับหนึ่ง เงินเดือนไม่มากนัก แต่ผมก็พอใจเพราะเป็นนิตยสารที่ขึ้นอยู่บนความจริง เป็นปากเสียงคนจน และโจมตีพวกที่เอาเปรียบคนส่วนใหญ่ ขาชาติ ขาประชาชน...แม่คงไม่โกรธลูก การเข้าร่วมขบวนการต่อสู้เพื่อความเป็นธรรม ถ้ารอให้เรียนจบอาจสายเกินไป ผมจึงเข้าร่วมเสียตั้งแต่ยังไม่จบ เป็นโอกาสดีที่สุดแล้วสำหรับคนที่คิดว่าเกิดมาจะได้ทำประโยชน์ให้แก่โลกบ้าง...⁴⁷

การที่วัฒน์เลือกวัฒน์เลือกตัวละครเอกเป็นผู้ใกล้ชิดกับนักศึกษา เช่น “แม่ของร้อย” ในเรื่องสั้นเรื่อง “ก่อนถึงดวงดาว” ก็เป็นกลวิธีหนึ่งในการเปิดเผยปณิธานและอุดมการณ์ของนักศึกษาอย่างบริสุทธิ์ใจ ผู้อ่านจะเห็นได้ว่าในน้ำเสียงที่ร้อยเล่าถึงปณิธานของตนให้แม่ฟังนั้น ร้อยก็ต้องการความเข้าใจจากแม่ด้วยเช่นกัน

จากมุมมองของมือสังหารฝ่ายรัฐบาลเผด็จการในเรื่อง “ความตายของคนสองคน” ที่มองเห็นว่าการเคลื่อนไหวของฝ่ายนักศึกษาเป็นการสร้างความไม่สงบและต้องใช้กำลังปราบปรามอย่างรุนแรง และมุมมองของนักศึกษาในเรื่อง “ก่อนถึงดวงดาว” ที่ต้องการเรียกร้องความเป็นธรรมและเปลี่ยนแปลงสังคมไปสู่สภาพที่ดีกว่า จะเห็นว่าวัฒน์พยายามเสนอตัวละครเอกของเรื่องและมุมมอง

⁴⁶วัฒน์ วรรณยางกูร, “ก่อนถึงดวงดาว,” ใน รวมเรื่องสั้นชุดงูกินนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คนวรรณกรรม, 2529), หน้า 78-79.

⁴⁷เรื่องเดียวกัน, หน้า 80-81.

ของผู้เล่าเรื่องอย่างหลากหลายและมาจากกลุ่มคนในสังคม แสดงให้เห็นว่าวัฒนธรรมพยายามทำความเข้าใจความเป็นไปและความจำเป็นของบุคคลต่างๆ ท่ามกลางเหตุการณ์ทางการเมืองครั้งนั้นอย่างรอบด้าน และเห็นว่าทุกคนต่างมีเหตุและผลในการกระทำที่แตกต่างกันไป เหตุผลและแนวคิดที่แตกต่างกันระหว่างนักศึกษา กับเจ้าหน้าที่รัฐนี่เองที่ก่อให้เกิดความขัดแย้งในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ในที่สุด

อย่างไรก็ตาม เมื่อนักศึกษาเพื่ออุดมการณ์ถูกข่มเหงบีบบังคับ นักผู้เพื่ออุดมการณ์จึงลี้ภัยการเมืองมาพักพิงในพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยด้วยความหวังที่จะร่วมกับเพื่อนร่วมอุดมการณ์ในการปรับเปลี่ยนสังคมให้มีความชอบธรรมมากยิ่งขึ้นก็ตาม แต่วัฒนธรรมก็พบว่าปณิธานของนักผู้เพื่ออุดมการณ์และแนวคิดของพรรคคอมมิวนิสต์มิได้เป็นไปในแนวทางเดียวกันทั้งหมด รวมทั้งได้เห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดจากการปฏิวัติในประเทศเพื่อนบ้าน เช่น กัมพูชา ลาวและเวียดนามมิได้เป็นหนทางในการสร้างสังคมให้ดีขึ้น⁴⁸ วรรณกรรมในช่วงนี้จึงเป็นการบรรยายถึงประสบการณ์ความผิดหวัง บอบช้ำที่ต้องสูญเสียอุดมการณ์ทางการเมืองและสูญเสียเพื่อนร่วมอุดมการณ์ รวมทั้งดอกหญ้าอุดมการณ์ที่จะสร้างสังคมที่ดีขึ้นนั้นตามทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิตต้องเป็นอุดมการณ์ที่ทำเพื่อประโยชน์ของประชาชนอย่างแท้จริง และต้องมีได้เป็นการกระทำเพราะยึดบุคคลเป็นหลัก เพราะบุคคลย่อมเปลี่ยนแปลงอุดมการณ์ได้ตามสภาพแวดล้อม ดังนั้นนักศึกษาปัญญาชนที่ต้องการทำเพื่อประชาชนต้องยึดถืออุดมการณ์ในการเคียงข้างประชาชน วรรณกรรมในลักษณะนี้ที่โดดเด่นได้แก่ เรื่องสั้นเรื่อง “อกหัก” (2523) “นกสีแดง”(2523)

เรื่องสั้นเรื่อง “อกหัก”(2523) เป็นเรื่องราวของ “เล็ก” นักศึกษาผู้มีอุดมการณ์และเกิดความเลื่อมใสใน “สุชล” หัวหน้านักศึกษาผู้มีปณิธานทางการเมืองอย่างมุ่งมั่น ด้วยความศรัทธาและอุดมการณ์ที่ต้องการเห็นสังคมที่ดีขึ้น เล็กจึงร่วมกับสุชลในการเรียกร้องทางการเมืองในเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 แต่แล้วเล็กก็พบว่าสุชลไม่อาจเป็นนักผู้เพื่ออุดมการณ์ตามอุดมคติของเล็ก เพราะเมื่อสุชลเป็นผู้นำ สุชลก็ติดกับอำนาจไร้เหตุผล ซึ่งเท่ากับทำให้เกิดเผด็จการ ความเลื่อมใสศรัทธาที่เล็กมีต่อสุชล จึงกลายเป็นความผิดหวัง ความคิดที่วัฒนธรรมเสนอว่าการทำงานเพื่ออุดมการณ์ควรเกิดจากความศรัทธาที่ต้องการเรียกร้องความชอบธรรมให้กับสังคมและประชาชน มิใช่เป็นความศรัทธาที่เกิดจากความยึดมั่นในตัวบุคคลดังเช่นที่เล็กยึดมั่นในตัวสุชล เพราะตัวบุคคลย่อมมีความบกพร่อง แต่นักศึกษาควรทำงานด้วยจิตใจที่มีอุดมการณ์ที่จะยื่นเคียงข้างประชาชน

⁴⁸ วิมล ไทรนันทน์, “วัฒนธรรมทัศนะ,” ใน ถนนหนังสือ 3,6 (ธันวาคม 2528): 41.

...ถูกต้องแล้วที่เราไม่เอียงซ้าย ไม่เอียงขวา เราต้องยืนอยู่กับความจริง เรามีใจ
เพียงเอียงข้างประชาชน หากแต่ต้องไปยืนเอียงข้างประชาชน ซึ่งสามารถมอบ
ความรักได้สุดหัวใจ ไม่ต้องกลัวอหัง⁴⁹

ในเรื่องสั้นเรื่อง “นกสีแดง”(2523) เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่วัฒน์ วรรลยางกูร เสนอ
ทัศนะเกี่ยวกับความแตกต่างทางอุดมการณ์ของคนกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทย ในเรื่อง
นี้วัฒน์ แสดงให้เห็นถึงการเข้าร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยเพราะเงื่อนไขทางการเมือง
เมืองระบบเผด็จการ และมีความมุ่งหวังที่จะแก้ไขความบกพร่องที่เกิดขึ้นในสังคม แต่กลับทำไม่ได้
ได้เพราะแม้ว่าจะลี้ภัยมาสู่สังคมที่เคยคิดว่าดีกว่า แต่กลับมีสภาพไม่ต่างจากสังคมเดิม เพราะยังมี
การปกครองที่ใช้อำนาจบังคับบัญชา และความคิดความเชื่อที่ไร้เหตุผล ในเรื่องสั้นเรื่องนี้วัฒน์ได้
เสนอเรื่องราวเปรียบเทียบกับเชิงสัญลักษณ์โดยใช้ตัวละครในเรื่องเป็นนกสีแดงซึ่งเป็นสัญลักษณ์
แทนนักสู้เพื่ออุดมการณ์สังคมนิยม ในขณะที่นกสีเหลืองเป็นตัวแทนของนักศึกษาที่ลี้ภัยการเมือง
นกสีเหลืองต้องการจะเป็นนกสีแดง โดยที่การจะเป็นนกสีแดงได้ต้องเชื่อฟังหัวหน้า

“...ทำตามหัวหน้าสั่ง เพราะเราจะเข้าฝูง วินัยเป็นเรื่องที่สำคัญที่สุด นกสี
เหลืองอย่างพวกเจ้ามีสันดานชอบโคดเคี้ยว เจ้าต้องเข้าฝูง เชื่อฟังหัวหน้าฝูง สิ่ง
นี้สังสัยไม่ได้ โทเลไม่ได้ เมื่อโคเลสงสัยเมื่อนั้นเจ้าก็เสื่อมสี ต้องทำให้ได้ถึง
ขั้นสั่งบินเป็นบิน ห้ามเป็นหยูด”⁵⁰

กฎของการเป็นนกสีแดงดังกล่าวขัดกับปณิธานของการอยู่ร่วมกันเพื่ออุดมการณ์ ดังนั้น
การอยู่ร่วมกันของฝูงนกสีแดงจึงมิได้เป็นการอยู่ร่วมกันเพื่อสร้างอุดมการณ์เพื่อประชาชนแต่เป็น
การอยู่ร่วมกันในเชิงอำนาจที่ไร้เหตุผล ดังนั้นนกสีเหลืองจึงปฏิเสธฝูงและไม่ต้องการเป็นนกสี
แดงอีกต่อไป จากเรื่องสั้นเรื่องนี้จะพบว่า วัฒน์ วรรลยางกูร สะท้อนความรู้สึกไม่มั่นใจในปณิธาน
ของพรรค เมื่อปณิธานและเป้าหมายของพรรคคอมมิวนิสต์แห่งประเทศไทยมิได้เป็นไปในทาง
เดียวกันกับนักศึกษาที่ลี้ภัย ประกอบกับรัฐบาลภายใต้การปกครองของพลเอกเปรม ติณสูลานนท์
ดำเนินนโยบาย 66/2523 ทำให้กลุ่มนักศึกษาตัดสินใจจึงเดินทางออกจากป่าในปี พ.ศ. 2524

⁴⁹ วัฒน์ วรรลยางกูร, “อหัง,” ใน รวมเรื่องสั้นชุดน้ำผึ้งไพร (กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์เริงชัยการ
พิมพ์, 2523), หน้า 98.

⁵⁰ วัฒน์ วรรลยางกูร, “นกสีแดง,” ใน รวมเรื่องสั้นชุดกลับมาเมื่อฟ้าค่ำ (กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์อาทิตย์, 2524), หน้า 56.

ความผิดหวังที่เกิดขึ้นจากประสบการณ์ในครั้งนั้นจึงถ่ายทอดออกมาเป็นงานวรรณกรรม ในช่วงหลังจากที่วัฒน์เดินทางออกจากป่า เช่น เรื่องสั้นเรื่อง “กลับมาเมื่อฟ้าค่ำ” (2524) เป็นเรื่องสั้นที่วัฒน์บันทึกถึงการกลับคืนเมืองของเหล่านักศึกษาเพื่ออุดมการณ์หลังสัปดาห์การเมืองร่วมกับพรรคคอมมิวนิสต์ การกลับสู่นาครในครั้งนี้นี้จึงมิได้เป็นเพียงการกลับบ้านที่จากไปนานถึง 5 ปีเท่านั้น(พ.ศ.2519-2524) แต่เป็นการกลับไปทบทวนเหตุการณ์การต่อสู้ที่จบลงด้วยความเศร้าที่เกิดจากการสูญเสียอุดมการณ์และเพื่อนร่วมอุดมการณ์ การกลับบ้านในครั้งนี้นี้จึงเป็นการกลับมาพร้อมความผิดหวังและบอบช้ำ

คมดาบไม่ใช่กลีบดอกไม้ แม่เคยเตือนอย่างนั้น แต่บางคืน ข้าละเมอว่ามันเป็นสิ่งเดียวกันได้ ดาบในมือข้าจะไม่เหมือนดาบในมือผู้อื่น หาใช่ความมั่นใจ หากเป็นความลุ่มหลงลำพอง คือมันจะเปลี่ยนคมดาบเป็นกลีบดอกไม้ เพียงเห็นว่ามันบางเหมือนกัน ก็ปีแล้วละ คมดาบคือคมดาบ ข้าทำได้อย่างมากก็คือตัดแปลง หล่อหลอมตนเองให้กลายเป็นกระดิ่งซึ่งมีหน้าที่สั่นตัวตามแรงมือ ก็อรางวัลแห่งความเขลาและเย่อหยิ่ง⁵¹

นอกจากนี้ การกลับบ้านยังเป็นการกลับมาเผชิญหน้าต่อความเป็นจริงที่เกิดขึ้นในสังคม หลังจากเหตุการณ์ทางเมืองคลี่คลายลง การกลับบ้านของเหล่านักศึกษาจึงเป็นความหวาดหวั่นกังวลเรื่องการยอมรับของสังคมพร้อมกับเป็นจุดเริ่มต้นของการเรียนรู้ยอมรับความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสังคม

“คมดาบไม่ใช่กลีบดอกไม้ ดาบไม่ใช่บาป ดาบไม่ใช่บุญ เมื่อดาบถูกทำให้กลายเป็นบาป ดาบอาจกลายเป็นบุญ ดังตำนานหาญกล้าครั้งเจ้าขุนทองไปปล้น ดาบคือดาบ คือบาดแผลและความเจ็บปวด จากวันที่เสียด้าขาดวัน น้ำดาหลังลงปนสาขน้ำ บอกคนรักว่าต้องลาไกล ให้สัญญาว่าจะกลับมา กลับมาเมื่อฟ้าใหม่ ถึงวันที่ร่างกายซีดโทรม รอยแผลเป็นพาดผ่านแก้มตา ยากจะบอกเล่าสิ่งใดกับใคร ย่ำขาตะปุ่น มีแบบเรียนเล่มใหม่ ซึ่งยังต้องใช้เวลาอ่าน”⁵²

⁵¹ วัฒน์ วรรณขางกูร, “กลับมาเมื่อฟ้าค่ำ,” ใน รวมเรื่องสั้นกลับมาเมื่อฟ้าค่ำ (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อาทิตย์, 2524), หน้า 149.

⁵² เรื่องเดียวกัน, หน้า 151.

จะเห็นได้ว่าเส้นทางต่อสู้ของนักศึกษานั้นเป็นเส้นทางที่เกิดขึ้นเพื่อสนองตอบอุดมการณ์วรรณกรรมเพื่อชีวิต โดยมีจุดเริ่มต้นมาจากความต้องการเห็นสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น โดยที่วัฒน์ วรรณยางกูรและเพื่อนนักศึกษาเห็นว่าพันธกิจของนักศึกษาที่มีต่อสังคมจะต้องมีส่วนร่วมในการเคลื่อนไหวและเรียกร้องความชอบธรรมให้กับประชาชน งานวรรณกรรมในช่วงนี้จึงมีลักษณะชี้แนะทางการเมืองและวิพากษ์ความไม่ชอบธรรมที่เกิดจากการเอารัดเอาเปรียบ และการกดขี่ข่มเหงนักศึกษาและประชาชนอย่างรุนแรง วรรณกรรมที่ถ่ายทอดออกในระยะนี้มีเนื้อหาสำคัญที่สะท้อนให้เห็นการกดขี่ข่มเหงคนชนบทและการปลุกเร้าให้คนชนบทลุกขึ้นต่อต้านกับความอยุติธรรม ในขณะเดียวกัน นักศึกษาก็พบว่าการเข้าร่วมอุดมการณ์กับพรรคคอมมิวนิสต์ในป่านั้นมิได้มีเป้าหมายเดียวกัน ทำให้นักศึกษาเดินทางออกจากป่าด้วยความบอบช้ำและความผิดหวัง

อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยเห็นว่าประสบการณ์ทางการเมืองตั้งแต่ช่วงก่อน 6 ตุลาคม 2519 ถึงช่วงที่นักศึกษาเดินทางออกจากป่าในปี พ.ศ. 2524 เป็นประสบการณ์ที่เป็นจุดเปลี่ยนแปลงทิศทางวรรณกรรมอันสำคัญที่ทำให้วัฒน์พัฒนาทิศทางงานเขียนอันเป็นลักษณะเฉพาะตน และพัฒนาไปสู่แนวอื่นๆ ต่อไป

3.3.2 การต่อสู้ของคนชนบทกับการกดขี่ข่มเหงของนายทุนและเจ้าหน้าที่ของรัฐ

เหตุการณ์ทางการเมืองที่เกิดขึ้นกับนักศึกษาเมื่อ 14 ตุลาคม 2516 ได้ปลุกเร้าให้ชาวนาชาวลาวไร่ตื่นตัวขึ้นทวงสิทธิอันชอบธรรมที่ตนถูกข่มเหงจากเจ้าหน้าที่รัฐและนายทุนมากยิ่งขึ้นสหพันธ์ชาวนาชาวลาวไร่ได้ขยายตัวไปอย่างรวดเร็วในเวลาอันสั้น ก่อนที่จะถูกปราบปรามในการรัฐประหารปี พ.ศ. 2519 มีการจัดตั้งสหพันธ์สาขาทั้งในระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอและจังหวัดในภาคกลางและภาคเหนือเป็นจำนวนมาก ที่มีปัญหาเรื่องค่าเช่าที่ดินมาก แต่แล้วบทบาทของชาวนาชาวลาวไร่กลับถูกต่อต้านจากนายทุนและเจ้าของที่ดิน โดยรัฐบาลไม่สามารถให้การช่วยเหลือใดๆ แก่ชาวนาชาวลาวไร่ได้ จนกระทั่งก่อนเกิดเหตุการณ์ 6 ตุลาคม 2519 ไม่นานนักได้เกิดการลอบสังหารผู้นำชาวนาชาวลาวไร่ไม่ต่ำกว่า 35 คน⁵³ การต่อสู้ของชาวนาชาวลาวไร่ด้วยการจัดตั้งสหพันธ์ได้สะท้อนในวรรณกรรมหลายเรื่อง เช่น นวนิยายเรื่อง*ตำบลช่อมะกอก* (2519) เรื่องสั้นเรื่อง “งูกินนา”(2518)

วัฒน์ วรรณยางกูรเขียนนวนิยายเรื่อง *ตำบลช่อมะกอก* ของวรรณกรรมเพื่อชีวิต แต่ได้ปรับปรุงเนื้อหาให้เข้ากับยุคสมัยที่ชาวนาชาวลาวไร่มีความตื่นตัวทางการเมืองอย่างกว้างขวาง ทั้งนี้เนื่อง

⁵³ ทวีศักดิ์ ปิ่นทอง, นวนิยายกับการเมืองไทย ก่อนและหลังเหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์รักอักษร, 2546), หน้า 70.

จากอิทธิพลของศูนย์กลางนิสิตนักศึกษาแห่งประเทศไทย(สนท.)ที่ออกไปเผยแพร่ความรู้ด้านการเมืองและการต่อสู้ทางชนชั้นแก่คนชนบท จนนำไปสู่การก่อตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่แห่งประเทศไทย ขึ้นเมื่อเดือนพฤศจิกายน พ.ศ. 2517

นอกจากนี้ วัฒน์ วรรณยางกูรยังวิพากษ์ระบบการกดขี่ข่มเหงของเจ้าหน้าที่รัฐต่อชาวนาชาวไร่ผ่านตัวละคร “ชัย ช่อมะกอก” ตัวละครเอกของเรื่อง ว่าเป็นเพราะระบบราชการที่มอบอำนาจให้แก่เจ้าหน้าที่ของรัฐ และทำให้เจ้าหน้าที่ของรัฐนำอำนาจการปกครองนั้นมาข่มเหงชาวนาชาวไร่

การกระทำอุบาทว์เช่นนี้ ภายหลังข้าพขอเข้าใจว่า มันไม่ได้เกิดจากผู้ปกครองมิจฉิตใจชั่วร้ายแต่กำเนิด หรือเป็นสันดานอะไรทั้งสิ้น มันเกิดจากสิ่งที่เราเรียกกันว่า “ระบบ” ระบบที่ถูกสร้างขึ้นมาโดยผู้เอารัดเอาเปรียบ สำหรับนายอำเภอ ระบบเจ้าขุนมูลนายทำให้เขากลายเป็นคนโหดร้าย สอนให้เขามองประชาชนเหมือนผักปลา ที่จะขยำขยี้เล่นได้ตามอำเภอใจ ระบบเจ้าขุนมูลนายจับเขาวางไว้บนเก้าอี้ที่ดูสูงส่งจนเอือมไม่ถึง⁵⁴

การถูกเอารัดเอาเปรียบและกดขี่ขูดรีดที่ชาวนาชาวไร่ชาวนาถูกกระทำจากท่านขุนพิทักษ์ธรณี ทำให้ชัยรวมตัวกับชาวนาชาวไร่จัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ขึ้นเพื่อต่อรองและเรียกร้องความชอบธรรมให้กับชาวนาชาวไร่ โดยเริ่มจากการให้การศึกษาแก่ชาวนาชาวไร่

“ข้าชื่อชัย นามสกุลช่อมะกอก เป็นราษฎรเต็มขั้นสังกัดตำบลช่อมะกอก...เมื่อก่อนเคยทำนาเหนื่อยแทบตาย ผลสุดท้ายหนี้ท่วมตัวเลยต้องขายนาใช้หนี้...เดี๋ยวนี้ข้าหันมาค้าเปิดไถ่ การเป็นพ่อค้าทำให้ค่อยทันเล่ห์เหลี่ยมขึ้นมาบ้าง...ข้าไม่ได้ฉลาดมาแต่อ่อนแต่ออก ไม่ได้ฉลาดเพราะกลัวคก ไม่เช่นนั้นคนก็ไม่ได้โกงไม่โกงกันหมดหรือ ที่จริงคนทุกคนก็ฉลาดได้ทั้งนั้นถ้าได้มีโอกาสเรียนรู้อย่างถูกต้อง ได้เห็นจริง”⁵⁵

ผู้เขียนเสนอให้ตัวละครเอกของเรื่องคือ “ชัย ช่อมะกอก” ซึ่งเป็นหนุ่มหัวคิดก้าวหน้าที่ได้ร่ำเรียนหนังสือจากกรุงเทพฯ เป็นผู้นำชาวบ้านจัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ ตำบลช่อมะกอกขึ้น

⁵⁴วัฒน์ วรรณยางกูร, ตำบลช่อมะกอก, หน้า 26-27.

⁵⁵เรื่องเดียวกัน, หน้า 22-23.

โดยชี้ให้ชาวบ้านเห็นประโยชน์ของการรวมตัวกันในรูปสหพันธ์ เป็นวิธีการหนึ่งสร้างอำนาจต่อรองให้แก่ชาวบ้านได้ การศึกษาจากกรุงเทพฯทำให้ชัยมองเห็นแนวทางในการแก้ไขปัญหาที่เรื้อรังของคนชนบทที่ตกเป็นเบี้ยล่างของนายทุนแนวคิดดังกล่าวของชัยเป็นแนวคิดที่เป็นผลผลิตจากการได้รับการศึกษาทำให้กล้าคิดและกล้าทำในสิ่งที่ถูกต้องเพื่อเรียกร้องความเป็นธรรมให้กับชาวบ้านชาวไร่ ซึ่งต่างจากชาวบ้านชาวไร่คนอื่น เช่น ลุงสา ลุงดี ลุงผัน ขายเฒ่าที่ต่างถูกนายทุน หลอกลวงให้ทำสัญญาเช่าที่นาอย่างเอารัดเอาเปรียบ นอกจากประโยชน์ของการศึกษาในการรู้เท่าทันกลโกงของนายทุนแล้ว การศึกษายังทำให้ชนบทกลายเป็นสังคมที่เข้มแข็งสามารถหาแนวทางในการดำเนินชีวิตได้อย่างถูกต้องด้วย เช่น เมื่อชัยต้องสูญเสียที่ดินให้แก่ขุนพิทักษ์ธรณีไปแล้ว ด้วยพลังปัญญาที่เกิดจากการศึกษาทำให้ชัยมองเห็นช่องทางในการสร้างอาชีพใหม่คือการเป็นพ่อค้าเปิดไถ่ทำให้มีรายได้ทดแทนการทำการนาที่ถูกยึดไป ในขณะที่ขายเฒ่าเป็นตัวแทนของคนชนบทที่ไม่ได้รับการศึกษา ขายเฒ่าและคนชนบทคนอื่นๆ ต้องจำยอมรับข้อเสนอค่าเช่าที่ดินของขุนพิทักษ์ธรณีทั้งๆที่รู้ว่าเป็นข้อเสนอที่ทุจริต ด้วยความยากจนและมองไม่เห็นหนทางปลดหนี้ ขายเฒ่าจึงหันไปพึ่งไสยศาสตร์แทน

...ขายเฒ่าชอบทำอะไรแปลกๆ เช่นนั่งเฝ้าศาลพระภูมิทุกวัน หลังจากเอาข้าวขมเช่นสรวงแล้ว แกจะนั่งพับเพียบ พนมมือแต่ ปากร่ำรำพันคล้ายจะร้องไห้ ว่าลูกข้างจนเหลือเกิน เจ้าพ่อช่วยที ขอทองสักแท่งพอแก้จน ขายเฒ่ายังพรรณนาต่อไปว่า แกไม่เคยทำบาปกรรมอะไร แม้แต่ยุ่งกัศก็ยังไม่คบ ทำไมจึงไม่รวยสักที⁵⁶

จะเห็นได้ว่าพฤติกรรมของตัวละครทั้งสองมีความแตกต่างกันต่างๆ ที่เผชิญกับการกดขี่ขูดรีดเช่นเดียวกัน ซึ่งแสดงให้เห็นว่าการได้รับการศึกษาเป็นหนทางหนึ่งจะทำให้มองเห็นปัญหาและสามารถแก้ไขได้อย่างถูกต้อง การศึกษาจึงเป็นปัจจัยพื้นฐานในการปลดแอกความยากจนและการถูกกดขี่ข่มเหงอย่างไม่ชอบธรรม ชัยจึงพยายามสร้างอำนาจทางความรู้ให้แก่ชาวบ้าน เขาจัดตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่เพื่อสอนหนังสือให้แก่ชาวบ้านเพื่อให้ชาวบ้านได้รู้เท่าทันกลโกงและไม่หลงทำสัญญาเสียเปรียบนายทุน “...ตั้งโรงเรียนผู้ใหญ่ จะรู้ทันเล่ห์เหลี่ยมกลโกง เพราะเราไม่รู้หนังสือ พวกมันถึงโกงเราได้”⁵⁷ ผู้เขียนเสนอว่าการให้การศึกษาแก่คนชนบททำให้คนชนบทมองเห็นปัญหาที่แท้จริง เมื่อชาวบ้านรู้หนังสือมากขึ้น ก็จะรู้เท่าทันกลโกงของนายทุนด้วยเช่นกัน

⁵⁶ เรื่องเดียวกัน, หน้า 46.

⁵⁷ เรื่องเดียวกัน, หน้า 80.

นอกจากการให้ศึกษาแก่คนชนบทแล้ว แนวทางหนึ่งในการต่อสู้กับอำนาจของนายทุนที่เอารัดเอาเปรียบ ชาวนาชาวไร่คือ การจัดตั้งสหพันธ์ชาวนาชาวไร่ ผู้เขียนเสนอให้การแก้ปัญหาที่ชาวนาชาวไร่ถูกกดขี่จากนายทุนนั้นเป็นเพราะการที่ชาวนาชาวไร่ยอมเป็นผู้ถูกกระทำ เมื่อถูกข่มเหง ชาวนาชาวไร่ก็เกรงกลัวอิทธิพลมืดจากนายทุน ไม่รวมตัวกันต่อสู้กับปัญหาอย่างจริงจัง ทำให้นายทุนเอารัดเอาเปรียบมาโดยตลอด ผู้เขียนจึงเสนอความคิดเรื่องการเชิดชูพลังมวลชน พลังสามัคคีจะเป็นพลังในการผลักดันให้เกิดความเปลี่ยนแปลงไปสู่สังคมที่ดีกว่า ซึ่งความคิดดังกล่าวเป็นความคิดตามทฤษฎีวิวัฒนาการเพื่อชีวิต ดังคำพูดของชัชวาล

“พวกเราต้องสามัคคีกัน อย่าแตกแยกกันด้วยผลประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ ศัตรูที่แท้จริง ศัตรูตัวใหญ่ของชาวนายังยืนเด่นฟ้าทวย ก็พวกนายทุนผูกขาด กดราคาข้าว พวกเจ้าที่ดินที่ขูดรีดค่าเช่าเป็นอย่างไม่เป็นธรรม”⁵⁸

การจัดตั้งสหพันธ์ฯ ชาวนาจึงเป็นหนทางในการสร้างพลังเพื่อต่อกรกับนายทุนไม่ให้นายทุนใช้กำลังข่มเหง เริ่มสร้างความเข้มแข็งด้วยพลังสามัคคีของสหพันธ์ฯ เพื่อต่อสู้กับอำนาจกับอำนาจมิชอบ การจัดตั้งสหพันธ์ฯ ของชาวดำบลช่อมะกอกถือเป็นปรากฏการณ์ที่ปลดแอกการกดขี่จากนายทุน ทั้งยังสร้างความหวังใหม่ที่ชาวนาชาวไร่จะสามารถทำกินโดยปราศจากการเอารัดเอาเปรียบจากนายทุน

แต่ก่อนคนในตำบลช่อมะกอกมีทางเลือกอยู่เพียง ถ้าไม่หมอบกราบคานแก้วยอมถูกสูบเลือด กลายเป็นคนประชดโลกหรือไม่ก็บ่าไ้เมมาขายไร่หวัง ปรากฏการณ์ใหม่ที่เกิดขึ้นในตำบลช่อมะกอกเปรียบเสมือนรังสีจากดวงตะวันเจิดส่องลงมา ให้มองเห็นทางเลือกใหม่⁵⁹

ขณะที่ขุนพิทักษ์ธรณีนายทุนเจ้าของที่ดินมองเห็นภัยจากการเติบโตของพลังชาวนาบ้านดังกล่าว จึงพยายามหาทางขจัดกลุ่มสหพันธ์ฯ ด้วยวิธีการต่างๆ เช่น เฝ้าที่นาของชาวนาที่เข้าร่วมสหพันธ์ฯ ข่มขู่ครูใหญ่ไม่ให้สอนหนังสือชาวบ้าน ยุยงชาวบ้านให้เกลียดชังผู้นำสหพันธ์ฯ และส่งพรรคพวกตลอดจนส่งสมุนไปข่มขืน “นิค” นักศึกษาสาวที่อาสาเป็นครูสอนหนังสือโรงเรียนผู้ใหญ่รวมทั้งใส่ร้ายว่าสหพันธ์ฯชาวนาเป็นคอมมิวนิสต์⁶⁰ เป็นต้น เหตุการณ์ความความขัดแย้งทวี

⁵⁸ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

⁵⁹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 84.

⁶⁰ เรื่องเดียวกัน, หน้า 136.

ความรุนแรง ฝ่ายชานาชาวไรก็ยังคงเป็นฝ่ายเสียเปรียบมากขึ้น เมื่อการต่อรองเรื่องค่าเช่าที่ดินของฝ่ายสหพันธ์กับขุนพิทักษ์ธรณีไม่เป็นผล จึงมีการตอบโต้กันด้วยความรุนแรงขุนพิทักษ์ธรณีใช้บารมีให้ตำรวจจับชานา 9 คนอย่างไม่เป็นธรรม การข่มเหงดังกล่าวทำให้ชาวบ้านยกขบวนไปร้องเรียนผู้ว่าราชการจังหวัด โดยมีนักศึกษาวิทยาลัยครูยกขบวนมาสนับสนุนด้วย ผู้ว่าราชการจังหวัดจึงสั่งปล่อยชานาทั้ง 9 คน ซึ่งสร้างความไม่พอใจให้แก่ขุนพิทักษ์ธรณีเป็นอย่างมาก เมื่อนายพลฯ จากกรุงเทพฯ สั่งให้ใช้ความรุนแรงปราบปรามผู้นำชานาชาวไรให้หมดสิ้น ชาวบ้านบางคนถูกสังหารอย่างเหี้ยมโหด บางคนต้องหนีเข้าป่า

แม้ว่าการรวมพลังร่วมพลังสามัคคีของประชาชนชาวดำบลช่อมะกอกเพื่อต่อสู้กับการกดขี่ข่มเหงจากนายทุนจะพ่ายแพ้ต่ออำนาจรัฐและนายทุนที่ร่วมกันแปรเปลี่ยนพลังมวลชนเป็นการสร้างความไม่สงบด้วยการยึดเย็บให้เป็นคอมมิวนิสต์ แต่ผู้เขียนได้เสนอว่าความพ่ายแพ้ที่เกิดขึ้นจะเป็นอุทาหรณ์ขำเดือนและจุดพลังมวลชนให้ต่อสู้ของเหล่าประชาชนเพื่อเรียกร้องความชอบธรรมให้เกิดขึ้น

“เราตายเพื่อปากท้องของคนหมู่มาก เพื่อสิทธิประชาธิปไตยของคนจน เพื่อรักษาความเป็นธรรม ไม่ใช่ตายเหมือนทาสรับใช้ เราต่อสู้เพื่ออนาคต ทุกวันนี้เรากำลังน้อย เราจะต้องรวมพลังกันต่อสู้ ไม่มีการท้อถอย หนามยอกต้องเอาหนามบ่ง ความพลาดพลังจะเป็นบทเรียน เรายังสู้เขาไม่ได้ แต่เราต้องกัดฟันทนฝ่าอุปสรรคทุกวิถีทาง เราต้องอาศัยกำลังมวลชน พี่น้องชานาที่ถูกกดขี่ และเพื่อนมนุษย์ที่รักความเป็นธรรม ให้มีการจัดสรรงานการต่อสู้อย่างเป็นจริงเป็นจัง รวมกันให้มัน มีจังหวะรุกและรับ และพวกเราจะลุล่วงไปได้”⁶¹

จากนวนิยายเรื่อง *ดำบลช่อมะกอก* จะเห็นว่า ผู้เขียนได้เสนอว่าชานาต้องเผชิญหน้ากับการกดขี่ข่มเหง และการเอารัดเอาเปรียบของนายทุนอันเนื่องมาจากระบบเศรษฐกิจทุนนิยม ซึ่งผู้เขียนเสนอว่าชานาชาวไรต้องมีการศึกษาจึงจะรู้เท่าทันกลโกง และเป็นอำนาจต่อการกับการใช้อำนาจมิชอบของเจ้าหน้าที่รัฐได้ รวมทั้งต้องรวมตัวกันเพื่อให้เกิดพลังสามัคคีในการเรียกร้องความชอบธรรมจากนายทุน

เรื่องสั้นเรื่อง “งูกินนา”(2518) เป็นเรื่องสั้นอีกเรื่องหนึ่งที่ผู้เขียนเสนอการต่อสู้ของคนชนบทกับการข่มเหงของนายทุน โดยเรื่องผ่านตัวละครเอกที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับประชาชน ใน

⁶¹ เรื่องเดียวกัน, หน้า 167.

เรื่องนี้เป็นเรื่องราวของ “สาย” ชาวนาที่ถูกความยากจนบีบบังคับให้ต้องรับงานสังหาร “ผู้ใหญ่อินสอน” ที่พาชาวบ้านไปต่อรองค่าเช่าที่ดินที่เจ้าแก้งโรงเลื่อยเป็นเจ้าของอยู่ ซึ่งเท่ากับว่าผู้ใหญ่อินสอนทำให้ชาวบ้านกระด้างกระเดื่องต่อเจ้าแก้ง สายไม่ได้มีความบาดหมางกับผู้ใหญ่อินสอนแต่ด้วยความยากจนและอยากได้เงินจุนเจือครอบครัว สายจึงทำตามคำสั่งของเจ้าแก้งโรงเลื่อย

เมื่อวานอีกเหมือนกันที่สายกลายเป็นเศรษฐีย่อยๆ แม้แต่เมียของเขาเองยังไม่รู้ตัวว่า เงินที่หล่อนจ่ายวันนี้เป็นลาภลอยมาจากไหน มันคือลาภมาตามกระแสน้ำ ต่อไปนี่พอจะลืมคาอาปากได้บ้าง พอจะกินหวานกินเค็มได้ตามใจปาก ลูกๆ ได้เสื่อกางเกงชุดใหม่⁶²

การเสนอเรื่องโดยผ่านมุมมองตัวละครที่เป็นฝ่ายตรงกันข้ามกับประชาชนที่ต่อสู้กับการกดขี่ข่มเหงของนายทุน ทำให้ผู้อ่านเห็นความรู้สึกนึกคิดของตัวละครในหลากหลายด้าน ในเรื่องนี้ผู้อ่านจะพบว่าความยากจนและอำนาจของเงินตราเข้ามามีอิทธิพลให้สายละทิ้งความถูกต้องเพื่อแลกกับเงินตราจุนเจือครอบครัว อย่างไรก็ตาม ด้วยความสำนึกผิดที่สายสังหารผู้ใหญ่อินสอนที่เป็นคนดีช่วยเหลือชาวบ้านชาวไร่ที่ถูกลูกขุนกดขี่ สายจึงฝันว่าถูกรื้อแต่มีผู้ใหญ่อินสอนมาช่วยพร้อมเตือนให้สายร่วมมือกับชาวบ้านขับไล่เงือกออกไปจากหมู่บ้าน ผู้เขียนเปรียบเทียบกับนายทุนที่เข้ามาครอบงำและเอารัดเอาเปรียบชาวบ้านชาวไร่ การร่วมมือต่อต้านของชาวบ้านชาวไร่จะเป็นหนทางในการต่อสู้กับการเอารัดเอาเปรียบจากนายทุนได้ จากความฝันดังกล่าวทำให้สายตระหนักได้ว่าสายควรอยู่ฝ่ายชาวบ้านชาวไร่ดังตอนจบของเรื่องว่า “สายกระชับปืนในมือ หายใจเข้าทรวงลึก พรงันี่ปากกระบอกปืนจะหันกลับ”⁶³

จะเห็นว่าการสร้างสรรค์วรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรในช่วงแรก(พ.ศ. 2513-2524) เป็นการสร้างสรรค์ที่ได้รับอิทธิพลจากแนวความคิดวรรณกรรมเพื่อชีวิตที่จะต้องเสนอให้เห็นความอัปยศของสังคมชนบทสะท้อนภาพชีวิตจริงของประชาชน ชาวนาชาวไร่ และผู้ใช้แรงงานซึ่งมีชีวิตที่ทุกข์ยาก ถูกกดขี่ข่มเหง เอารัดเอาเปรียบอย่างไม่ยุติธรรมนำไปสู่ความแตกต่างทางชนชั้นและโอกาสทางการศึกษาของลูกชาวนาที่แตกต่างจากลูกของนายทุนและข้าราชการอย่างสิ้นเชิง รวมทั้งสภาพสังคมชนบทที่รับวัฒนธรรมใหม่จากสังคมเมืองทำให้เปลี่ยนค่านิยมภูมิปัญญาชาวบ้านไปสู่ความทันสมัยที่ผ่านทางสื่อวิทยุ ภาพยนตร์และโทรทัศน์ สิ่งเหล่านี้เป็นปัจจัยสำคัญที่

⁶² วัฒน์ วรรณยางกูร, “งูกินนา,” ใน รวมเรื่องสั้นงูกินนา (กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์คนวรรณกรรม, 2529), หน้า 54-55.

⁶³ เรื่องเดียวกัน, หน้า 62.

ทำให้ภาพสังคมชนบทในวรรณกรรมช่วงแรกของวัฒน์เป็นภาพสังคมที่ล่มสลายและทำให้สภาพชีวิตของคนชนบทมีสภาพชีวิตที่ยากลำบากมากยิ่งขึ้น วัฒน์จึงเสนอแนะแนวทางไปสู่สังคมใหม่ที่ดีกว่า และสร้างความหวังในการต่อสู้ของมวลชนว่าเป็นแนวทางที่จะทำให้สังคมมีความชอบธรรมมากขึ้น

จะเห็นว่าวรรณกรรมในช่วงแรก ของวัฒน์ วรรณยางกูรมีความชัดเจน ง่ายและงดงามเพื่อสื่อให้ผู้อ่านเข้าใจปัญหาความทุกข์ยากของประชาชน วรรณกรรมของวัฒน์ วรรณยางกูรช่วงแรก จึงนำเสนอให้เห็นความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทจากที่เคยเป็นผู้ถูกกระทำจากนายทุน เจ้าหน้าที่ของรัฐที่ประพฤติมิชอบมาโดยตลอดมาสู่การเรียกร้องความชอบธรรมในรูปแบบของการรวมตัวสร้างพลังมวลชนตามทฤษฎีวรรณกรรมเพื่อชีวิตอย่างชัดเจน ซึ่งถือเป็นลักษณะการเขียนที่ชี้ชัดให้เห็นปัญหาและแนวทางการเปลี่ยนแปลงสังคมชนบทไปสู่สังคมที่ดีขึ้นอย่างชัดเจน

อย่างไรก็ตาม เมื่อสถานการณ์ทางสังคมการเมืองในช่วง พ.ศ. 2524 คลี่คลายไป ในวรรณกรรมช่วงที่ 2 วัฒน์นำเสนอวรรณกรรมที่มุ่งเสนอภาพความเปลี่ยนแปลงของสังคมชนบทภาคกลางกับวาทกรรมการพัฒนาของรัฐดังจะกล่าวในบทต่อไป